

Министарство здравља и
социјалне заштите
Републике Српске

JZU Institut za javno zdravstvo

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Izveštaj o rezultatima istraživanja za Republiku Srpsku

Banja Luka, 2011. godina

European Monitoring Centre
for Drugs and Drug Addiction

ESPAD

THE EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT
ON ALCOHOL AND OTHER DRUGS

**Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima prvog
razreda srednjih škola**

*Izveštaj o rezultatima istraživanja za Republiku Srpsku
Banja Luka, 2011. godina*

Autori:

Mr sci. dr Slađana Šiljak
Mr sci. Jelena Niškanović

U saradnji sa:

ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)
EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction)

Zahvaljujemo se na finansijskoj podršci:

EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction)
Grad Banja Luka

Izdavač:

JZU Institut za javno zdravstvo

Grafička priprema i dizajn:

ISBN: -----

Štampa:

Koordinacija i implementacija istraživanja:
JZU Institut za javno zdravstvo Banja Luka
sa Regionalnim zavodima Doboj, Trebinje, Istočno Sarajevo, Foča, Zvornik

Istraživački tim:
Mr sci. Jelena Niškanović
Mr sci. med Slađana Šiljak
Dr Slađana Uletilović

Učesnici u terenskom sprovođenju istraživanja:

Dr Senka Dimitrijević
Dr Slađana Arsenović
Dr Vladislav Šipovac
Dr Slađana Uletilović
Mirjana Milaković
Biljana Mijić-Dmitrašinović
Jelena Ljubibratić
Veselka Lazanović
Sanja Gojković
Dijana Šešlija
Branko Sofrenović
Nedeljko Cvijetinović
Miomir Bojat

Izveštaj pripremile:
Jelena Niškanović
Slađana Šiljak

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	6
2.	Ciljevi istraživanja	10
3.	Metod	12
3.1.	Uzorak istraživanja.....	12
3.2.	Instrument istraživanja	14
3.3.	Procedura ispitivanja	15
3.4.	Istraživački tim	16
3.5.	Kreiranje baze i statistička obrada podataka	17
4.	Rezultati istraživanja.....	18
4.1.	Socio- demografske karakteristike učenika.....	18
4.2.	Upotreba duvana.....	22
4.3.	Upotreba alkohola	28
4.4.	Upotreba psihoaktivnih supstanci	38
4.4.1.	Kanabis (marihuana).....	38
4.4.2.	Druge opojne supstance/droge	45
4.5.	Zastupljenost rizičnog ponašanja u neposrednom okruženju mladih i procjena štetnosti upotrebe duvana, alkohola i droga	51
5.	Ključni rezultati.....	60
5.1.	Upotreba duvana (cigareta)	60
5.2.	Upotreba alkoholnih pića	61
5.3.	Upotreba psihoaktivnih supstanci	63
5.4.	Procjena rizika i zastupljenost rizičnog ponašanja.....	65

1. Uvod

Evropsko istraživanje zastupljenosti upotrebe alkohola i droga među djecom srednjoškolskog uzrasta (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), je sveobuhvatno istraživanje trendova i navika upotreba alkohola i droga među djecom 15 godina starosti, te se sprovodi se u velikom broju zemalja evropskog kontinenta.

Prvobitnu inicijativu za istraživanje trendova upotrebe droga, duvana i alkohola među srednjoškolcima je potekla od Centra za prikupljanje informacija o alkoholu i drogama Švedske (CAN), koji je podstakao i nekoliko evropskih zemalja da se uključe u navedeni projekat. Nakon pozitivnog odziva, na navedenu inicijativu, uspostavljena je saradnja sa Pompidou grupom koja je, kao stručna grupa pri Vijeću Evrope zadužena za formiranje definicija, indikatora i istraživačkih instrumenata u oblasti upotrebe psihoaktivnih supstanci, pružila punu podršku realizaciji ESPAD istraživačke inicijative.

Osnovni razlog razvijanja navedene istraživačke inicijative jeste bila potreba za dobijanjem konzistentnih i metodološki komparabilnih podataka među zemljama evropskog regiona. Početkom devedesetih godina nekoliko evropskih zemalja je provodilo istraživanja o upotrebi droga među mladima srednjoškolskog uzrasta. Navedena istraživanja su mahom bila različita u pogledu ciljne grupe istraživanja, pitanja u upitniku, vremena provođenja istraživanja i sl. Iako je vremenom broj zemalja koji je uvodio istraživanja u navedenoj oblasti rastao, podaci dobijeni u navedenim istraživanja uglavnom nisu bila komparabilna, te nisu pružali cjelovit uvid u trendove i navike u rizičnom ponašanju mladih u evropskom regionu. U cilju uspostavljanja metodološki identičnog istraživanja o rizičnom ponašanju mladih, sa fokusom na upotrebu psihoaktivnih supstanci, došlo je do razvoja i uspostavljanja ESPAD istraživačkog projekta. Istraživački projekat je počeo sa realizacijom 1995. godine i sprovodi se u intervalima od četiri godine putem primjene standardizovane istraživačke metodologije u svim zemljama obuhvaćenim istraživanjem.

UVOD

Istraživanje se do sada sprovelo u četiri navrata sa progresivnim povećavanjem broja evropskih zemalja obuhvaćenih istraživanjem. Tokom 1995. godine u 26 evropskih zemalja su se prikupljali podaci o upotrebi droga i alkohola među djecom srednjoškolskog uzrasta simultanim provođenjem istraživanja u svim zemljama obuhvaćenim istraživanjem.

Drugo prikupljanje podataka je sprovedeno tokom 1999. godine u 30 zemalja, dok je treće sprovedeno tokom 2003. godine u 35 evropskih zemalja. Posljednje istraživanje je sprovedeno tokom 2007. godine, a tokom 2011. godine planirano je sprovođenje istraživačkog projekta po peti put.

Istraživanje upotrebe droge, duvana i alkohola u zemljama evropskog regiona pruža detaljan uvid u trendove konzumiranja alkohola, duvana i droga među mladim adolescentima (15 godina starosti) i omogućava adekvatnu osnovu za kreiranje programa i mjera za prevenciju bolesti zavisnosti među mladim ljudima. Takođe, dobijeni rezultati se mogu komparirati sa trendovima upotrebe droga i alkohola u svim zemljama, članicama navedenog istraživanja, čime se otvara mogućnost za dugoročni nadzor i poređenje trendove i navika srednjoškolaca 15 godina starosti u našoj zemlji u odnosu na evropsko okruženje.

Dobijeni podaci se, osim za izvještaje na nacionalnom i međunarodnom nivou, koriste i za izvještaje prema Centru za monitoring zavisnosti o drogama na nivou Evrope (*European Monitoring Centre of Drugs and Drug Addiction*) tj. kao bazično istraživanje za formiranje indikatora u oblasti populacionih istraživanja.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske u saradnji sa JZU Institutom za javno zdravstvo je pokrenulo inicijativu za uključivanje Republike Srpske u ESPAD projekat krajem 2008. godine. Sprovođenje navedenog istraživanja tj. uključivanje u ESPAD istraživačku mrežu, je stvorilo osnovu za usklađivanje prikupljanje podatka u oblasti populacionih istraživanja sa preporukama EMCDDA i ključnim poljem djelovanja *Strategije nadzora nad opojnim drogama i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj*, a koje se odnosi na istraživanja, monitoring i evaluaciju u

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

oblasti zloupotrebe opojnih droga. *Akcionim planom za realizaciju strategije nadzora nad opojnim drogama i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj* (za period od 2010-2012) predviđeno je sprovođenje istraživanja o upotrebi duvana, droge i alkohola (ESPAD) kao jedne od predviđenih aktivnosti u cilju uspostavljanja integrisanog informacionog sistema i instrumenata za adekvatan monitoring zloupotrebe opojnih droga.

U navedenom izvještaju ćemo se osvrnuti na osnovne metodološke postavke ESPAD istraživačke studije, sa fokusom na osnovne rezultate i utvrđene trendove rizičnog ponašanja među ispitanim srednjoškolicima na teritoriji Republike Srpske.

2. Ciljevi istraživanja

Opšti cilj istraživanja je utvrditi rizične forme ponašanja mladih, tačnije, utvrditi zastupljenost upotrebi duvana, droga i alkohola među djecom 15 godina starosti (prvi razred srednje škole), kao i stepen zastupljenosti rizičnog ponašanja u njihovom neposrednom okruženju (braća/sestre, prijatelji).

Specifični ciljevi:

1. Utvrditi dostupnost, izloženost i učestalost upotrebe duvana i duvanskih proizvoda među mladima prvih razreda srednje škole;
2. Utvrditi dostupnost, izloženost i učestalost upotrebe alkoholnih pića (pivo, vino, žestoka alkoholna pića) među mladima prvih razreda srednjih škola;
3. Utvrditi dostupnost, zastupljenost i učestalost upotrebe psihoaktivnih supstanci sa posebnim osvrtom na upotrebu marihuane/kanabisa;
4. Utvrditi zastupljenost rizičnih formi ponašanja (upotreba duvana, alkohola, psihoaktivnih supstanci) u neposrednom okruženju mladih srednjoškolaca, tj. među njihovim prijateljima i braćom/sestrama;
5. Utvrditi nivo procjene rizika po fizičko i drugo zdravlje uslijed rizičnog ponašanja (konzumiranje duvana, alkohola, psihoaktivnih supstanci) među mladima prvog razreda srednjih škola.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

3. Metod

3.1. Uzorak istraživanja

Istraživanjem su obuhvaćena odjeljenja prvih razreda srednjih škola na teritoriji Republike Srpske. Obuhvaćene su škole različitog usmjerenja tj. gimnazija, stručne četvorogodišnje, stručne usmjerene trogodišnje škole.

Zbog dostupnosti ciljane grupe ispitanika (djece rođene 1995. godine) uzorački okvir čine djeca koja pohađaju prvi razred srednjih škola u školskoj 2010/11. godini. Istraživanje se sprovelo među učenicima 15 godina starosti (rođeni 1995. godine), tačnije, među srednjoškolcima koji su upisani u prvi razred srednje škole u školskoj 2010/2011. godini.

Jedinicu uzorkovanja činila su odjeljenja prvog razreda srednjih škola na teritoriji Republike Srpske, tj. prostim slučajnim uzorkovanjem selektovana su odjeljenja koja su ušla u finalni uzorka za ispitivanje. U cilju podjednake teritorijalne obuhvaćenosti ispitanika uzorak je stratifikovan prema **uslovno** definisanim područjima Republike Srpske u sedam stratumata. Proporcionalno veličini stratumata određen je broj odjeljenja koji će ući u finalni uzorak. U donjoj tabeli prikazana je detaljna struktura uzorka nakon sprovedenog terenskog rada prema uslovno definisanim teritorijalnim oblastima Republike Srpske.

METOD

Tabela 1
Struktura uzorka, ESPAD Republika Srpska 2011.

Teritorijalno područje	Broj odjeljenja u zorku	Broj ispitanika
Banja Luka	65	1271
Doboj	21	487
Zvornik	17	325
Bijeljina	18	306
Istočno Sarajevo	14	258
Foča	13	216
Trebinje	14	270
Total	162	3132

Da bi smo stekli uvid u teritorijalnu specifičnost upotrebe duvane, droga i alkohola, kao što je navedeno u gornjem pasusu, škole su grupisane u uslovne teritorijalne cjeline koje čine škole gradova na navedenom području. U donjoj tabeli su navedene gradovi čije škole su grupisane u navedene teritorijalne stratumе.

Naziv teritorijalnog područje	Gradovi čije srednje škole čine dio teritorijalnog područja
Banja Luka	Banja Luka, Gradiška, Kozarska Dubica, Novi Grad, Prijedor, Čelinac, Kotor Varoš, Mrkonjić Grad, Ribnik, Srbac, Prnjavor
Doboj	Teslić, Brod, Derventa, Doboj, Teslić, Modriča
Zvornik	Zvornik, Vlasenica, Bratunac, Srebrenica
Bijeljina	Bijeljina (Janja), Ugljevik
Istočno Sarajevo	Sokolac, Pale, Istočno Sarajevo
Foča	Višegrad, Rudo, Čajniče, Foča
Trebinje	Bileća, Gacko, Nevesinje, Ljubinje, Trebinje

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Cjelokupnim ESPAD istraživanjem u Republici Srpskoj je obuhvaćeno 3 789 mladih prvih razreda srednjih škola. Nakon logičke kontrole unesenih podataka obrada i interpretacija u daljem dijelu izvještaja je izvršena na uzorku od 3 132 učenika ciljne populacije.

3.2. Instrument istraživanja

Instrument korišten u istraživanju je internacionalni strukturirani ESPAD upitnik. Sastoji se od 44 obavezna pitanja grupisana u odgovarajuće tematske cjeline: pušenje cigareta, upotreba alkoholnih pića, upotreba marihuane (kanabis), upotreba ostalih psihoaktivnih supstanci itd. U donjoj tabeli prikazane su tematske cjeline upitnika i njihova numeracija tj. redoslijed. Na osnovu pitanja definisanih u upitniku sastavljeni su indikatori koji će predstavljati polaznu osnovu za analizu dobijenih rezultata, kao i njihovu komparaciju sa podacima ostalih evropskih zemalja.

METOD

Upitnik za učenike (tematske cjeline)	Numeracija
1. Demografske karakteristike	1-2
2. Način provođenja slobodnog vremena	3 (a-h)
3. Školske aktivnosti/uspjeh	4-5
4. Socijalno neprihvatljivo ponašanje (tuče, svađe, problemi sa policijom i sl.)	6 (a-j)
5. Pušenje cigareta	7-10
6. Alkoholna pića	11-22
7. Sredstva za smirenje	23
8. Marihuana (trava, kanabis)	24-27
9. Druge opojne supstance/droge	28-32
10. Količina potrošenog novca na cigarete, alkohol, kanabis	33
11. Prisustvo rizičnih formi ponašanja među prijateljima i braćom/sestrama	34-35
12. Procjena štetnosti duvana, alkohola, droga	36 (a-l)
13. Pitanja o porodici (stepen obrazovanja, procjena pravila i odnosa sa majkom, ocem, braćom/sestrama)	37-44

3.3. Procedura ispitivanja

Ispitivanje se sprovело u svim srednjim školama na teritoriji Republike Srpske tokom marta i aprila mjeseca 2011. godine uz odgovarajuću saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske. Škole su blagovremeno bile obavještene o periodu sprovođenja istraživanja u uzorku selektovanom razredu/odjeljenju.

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Kolektivno ispitivanje učenika u odjeljenjima vršili su obučeni anketari uz pomoć nastavnika. Učestvovanje u istraživanju je dobrovoljno i anonimno. Prije početka ispitivanja učenicima su predočene sve upute za popunjavanje upitnika, a za sve eventualne nejasnoće učenici su se mogli obratiti prisutnom anketaru koji je pružao sve potrebne i prevashodno neutralne informacije svakom pojedinačnom učeniku kako se ne bi ometao rad cijelog razreda.

Ispitivanje je trajalo jedan školski čas (45 minuta). Nakon popunjavanja upitnika učenici su ih stavljati u kovertu koje su sakupljali prisutni anketar i iste dostavljali sa popunjenim i potpisanim izvještajnim listićem u JZU Institut za javno zdravstvo. Izvještajni listići se odnose na specifikaciju broja ispitanika tj. prisutnih učenika (dječaka, djevojčica), eventualno odbijanje učestvovanja u istraživanju, kao i procjenu motivisanosti i spremnosti za adekvatno popunjavanje ankete.

Istraživanje je u svim školama proteklo u najboljem mogućem redu, škole su bile zainteresovane za učešće u istraživanju, te pružile punu podršku tokom realizacije terenskog rada. Ometanja od strane učenika, prilikom popunjavanja ankete, nisu zabilježena. Motivacija i želja učenika za učešćem u istraživanju je bila zadovoljavajuća.

3.4. Istraživački tim

Članovi istraživačkog tima su bili radnici JZU Instituta za javno zdravstvo i regionalnih zavoda Doboj, Srpsko Sarajevo, Zvornik, Foča i Trebinje. Po jedan član iz svakog od navedenih regionalnih zavoda je bio odgovorni istraživač u okviru svoga regiona, te je koordinirao procesom istraživanja u školama svoje teritorijalne cjeline.

METOD

Istraživački timovi su imenovani u istom sastavu u kojem su učestvovali u prethodnom istraživanju (2008. godina). Svi regionalni zavodi su imenovali jedan tim anketara (dvije osobe), sa izuzetkom Instituta u Banjoj Luci u kojem su djelovala dva tima anketara.

Prije početka terenskog rada održana je radionica za sve koordinate istraživanja i anketare na kojoj su utvrđene procedure i procesi terenskog rada kako bi se obezbjedilo što efikasniji i aktivniji proces prikupljanja podataka. Imenovani timovi anketara Instituta i njegovih regionalnih jedinca su vodili i obavili cjelokupni proces terenskog rada uz saradnju sa školama selektovanim u uzorku.

3.5. Kreiranje baze i statistička obrada podataka

Unos i obrada podataka su urađeni u skladu sa internacionalnim ESPAD istraživačkim protokolom i predloženim kodeksom. Na osnovu definisanog kodeksa istraživačkog upitnika definisane su varijable, tj. kreirana baza i uneseni podaci prema numerički definisanim kategorijama. Za unos i obradu podataka koristio se SPSS 16.0 programski paket za Windows (Statistical Package for Social Science). Prilikom obrade podataka primjenila se deskriptivna statistika, kao i statistika zaključivanja.

4. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja su podjeljeni u tri dominantne tematske cjeline; dostupnost i upotreba duvana, alkohola, kao i dostupnost i konzumiranje psihoaktivnih supstanci sa posebnim osvrtom na konzumiranje marihuane. Predočeni će biti i rezultati istraživanja koji se odnose na uticaj socijalne sredine na rizične forme ponašanja tj. zastupljenost istih među prijateljima i braćom/sestrama, takođe, osvrnućemo se i na znanje mladih u pogledu štetnosti rizičnih formi ponašanja. Komparacija dobijenih trendova, tačnije, indikativnih rezultata, će se vršiti s obizom na pol, teritorijalnu jedinicu istraživanja, te uspjeh na kraju proteklog polugodišta.

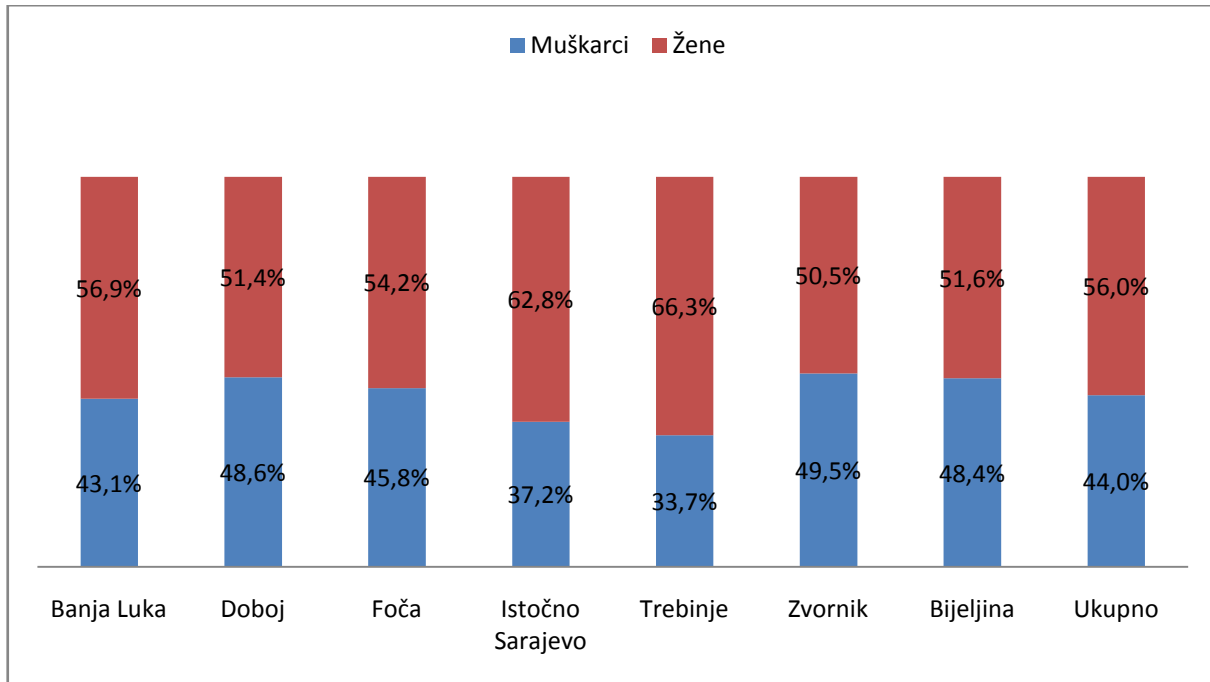
Prije nego što pređemo na pregled rizičnog ponašanja mladih osvrnućemo se na osnovne socio-demografske karakteristike ispitanih učenika rođenih 1995. godine.

4.1. Socio- demografske karakteristike učenika

U pogledu osnovnih socio-demografskih karakteristika predstavimo polnu strukturu ciljne populacije, uspjeh na kraju prošlog polugodišta, kao i stepen obrazovanja roditelja ispitanika i procjenu ekonomskog statusa porodice.

Ispitivanjem je obuhvaćeno 44% dječaka i 56% djevojčica, zastupljenost djevojčica u ispitanjoj strukturi je znatno veća u svim teritorijalnim područjima Republike Srpske.

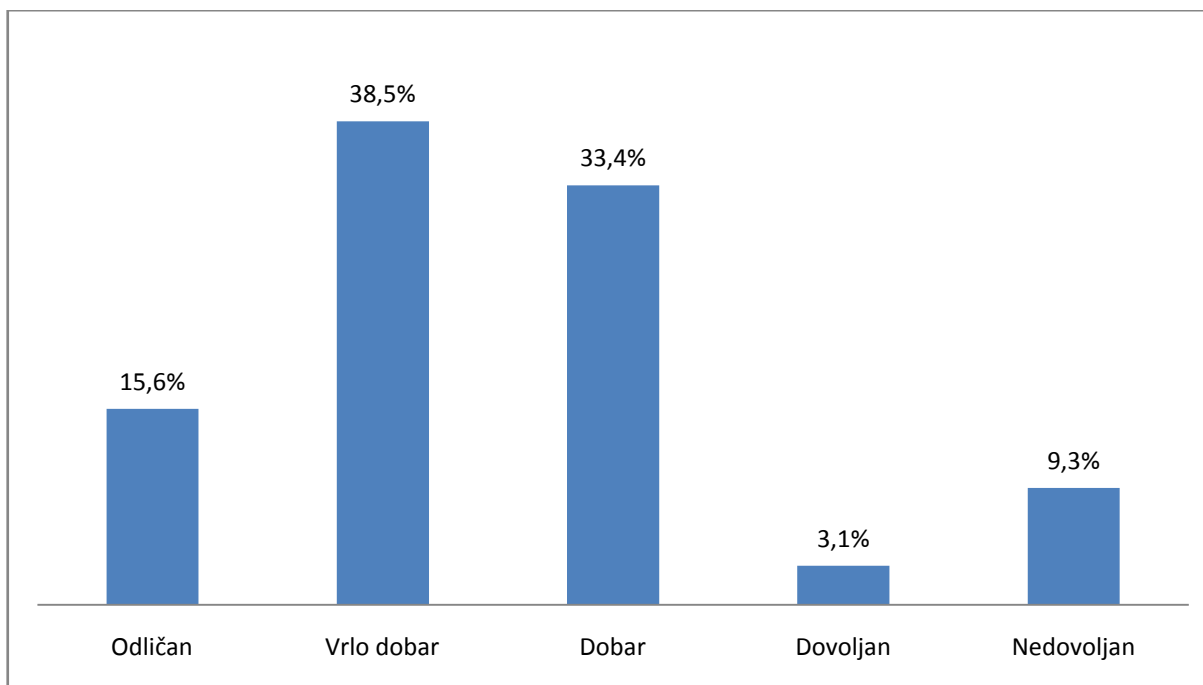
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 1. Polna struktura učenika prema teritorijalnim oblastima Republike Srpske, 2011. godina

Najveći procenat učenika prvog razreda srednjih škola je navelo da je u proteklom polugodištu njihov uspjeh bio vrlo dobar (38,5%) i dobar (33,4%). U poređenju sa dječacima (12,3%) djevojčice su u većem procentu imale odličan uspjeh na kraju proteklog polugodišta (18,3%), dok je nedovoljna uspjeh podjednako zastupljen kod dječaka (9,4%) i djevojčica (9,2%).

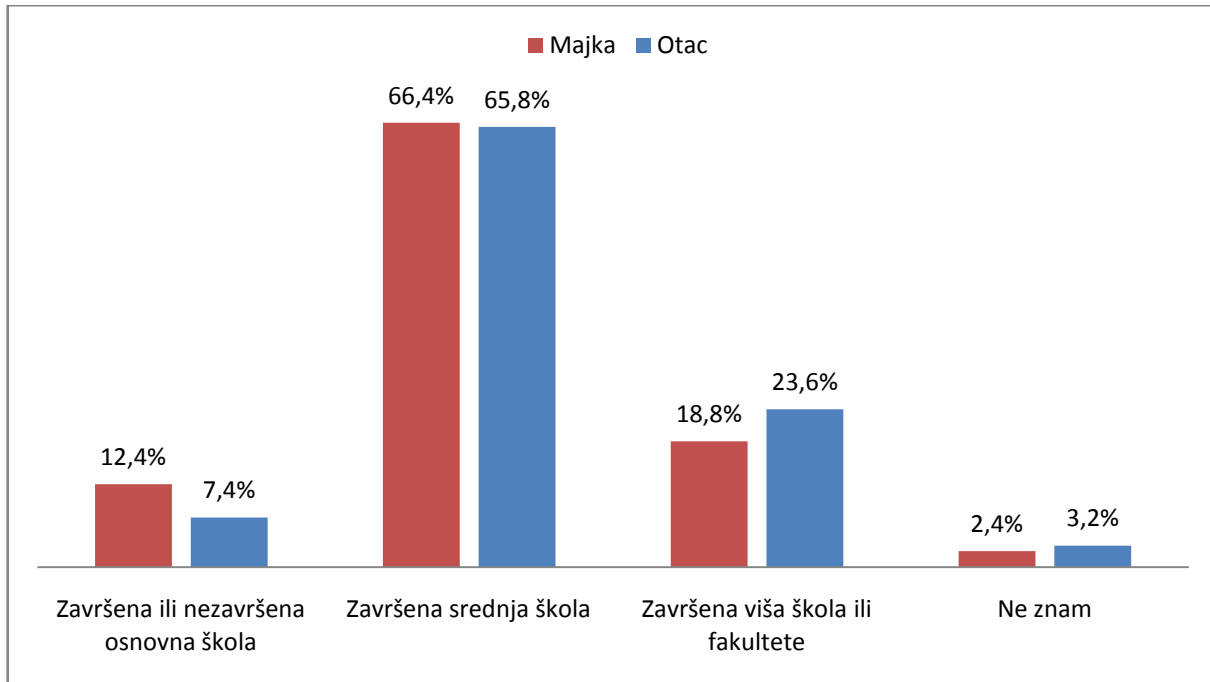
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 2. Školski uspjeh učenika na kraju proteklog polugodišta, 2011. godina

Najveći procenat učenika navodi da su njihovi roditelji završili srednju školu, dok završenu višu školu ili fakultete ima 18,8% majki i 23,6% očeva. Nešto veći procenat majki (12,4%) ima nezavršenu ili završenu osnovnu školu u poređenju sa očevima (7,4%).

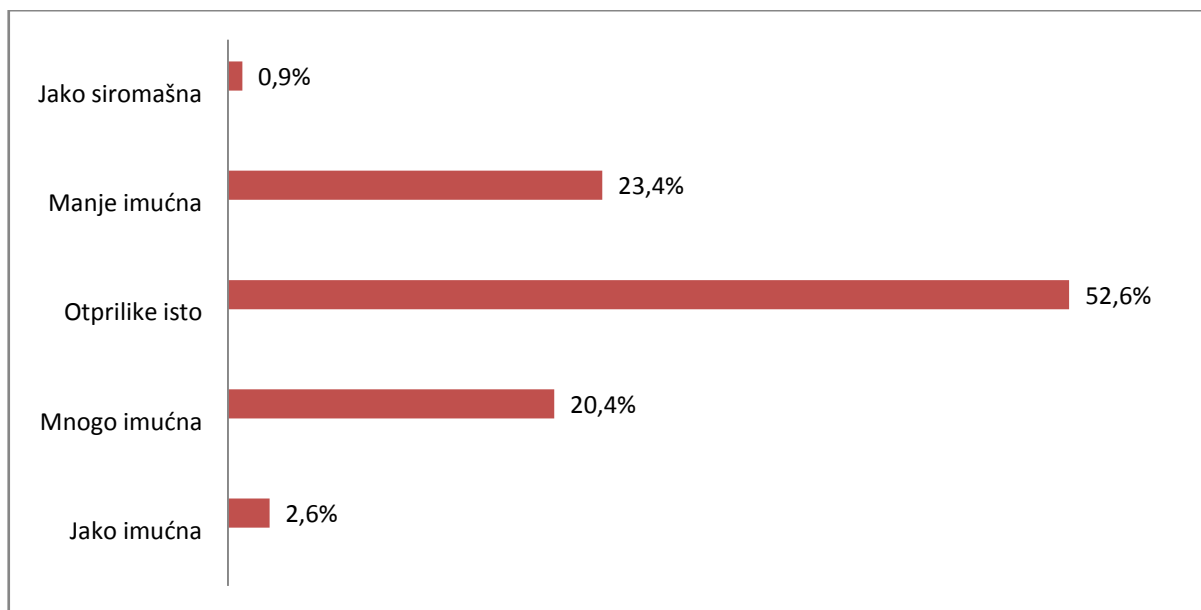
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 3. Obrazovna struktura roditelja učenika (majke i očevi), 2011. godina

Najveći procenat učenika (52,6%) navodi da je materijalno stanje njihove porodice tj. ekonomski status otprilike isti u poređenju sa drugim porodicama u zemlji. Blizu jedne četvrtine učenika navodi da je njihova porodica manje ili mnogo imućna u poređenju sa porodicama u okruženju (grafikon 4).

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 4. Procjena ekonomskog statusa porodice u poređenju sa drugim porodicama u zemlji, 2011. godina

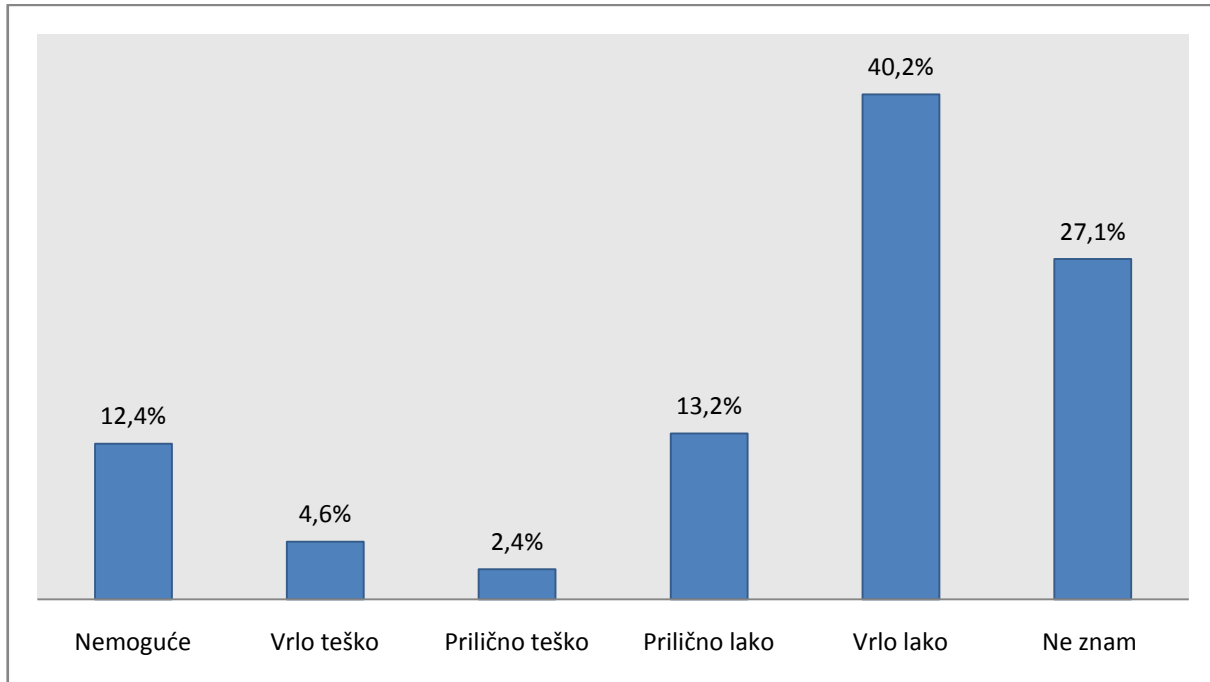
4.2. Upotreba duvana

Duvan i duvanski proizvodi predstavljaju jedan od glavnih uzroka preventabilnih oboljenja, a procjenjuje se da godišnje duvan uzrokuje smrt oko 5 miliona ljudi. Ukoliko se nastave aktuelni trendovi konzumiranja duvana procjenjuje se da će do 2030. godine duvan uzrokovati smrt više od 8 miliona ljudi širom svijeta.¹ S obzirom da u najvećem broju slučajeva navike konzumiranja duvanskih proizvoda (cigareta) počinju u periodu rane adolescencije u navedenom poglavlju ćemo se osvrnuti na dostupnost duvanskih proizvoda, kao i navike konzumiranja cigareta među ispitanim srednjoškolcima.

¹ WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2009- *Implementing smoke-free environments*. Dostupno na (29.06.2011.) http://whqlibdoc.who.int/hq/2009/WHO_NMH_TFI_09.1_eng.pdf

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

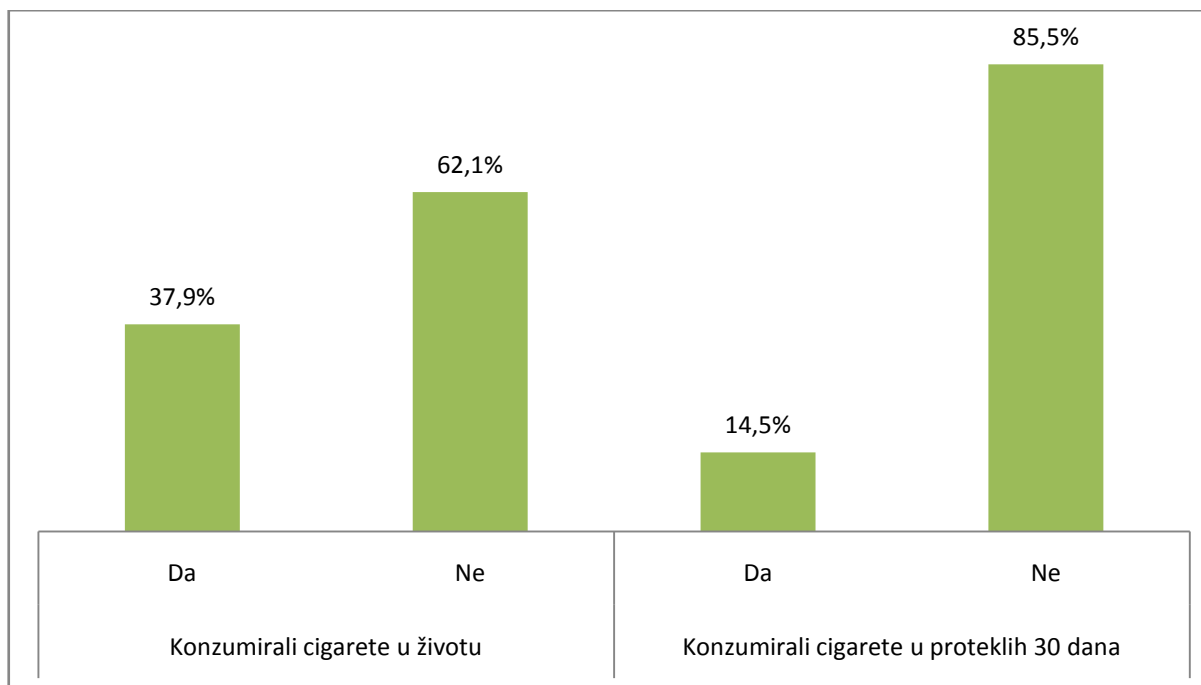
Preko polovine učenika navodi da im je vrlo lako i prilično lako doći do cigareta ukoliko bi to poželjeli, dok 12,4% navodi da im je nemoguće, a 4,6% da im je vrlo teško doći do cigareta ukoliko to pože.

Grafikon 5. Procjena dostupnosti cigareta kod učenika, 2011. godina

Cigarete je bar jednom u životu probalo 37,9% učenika, značajno više dječaka (42,2%) u poređenju sa djevojčicama (34,6%) ($\chi^2=18.907$, $p=.000$). Tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju (tokom proteklih 30 dana) cigarete je pušilo 14,5% učenika, podjednak broj dječaka (15,8%) i djevojčica (13,6%).

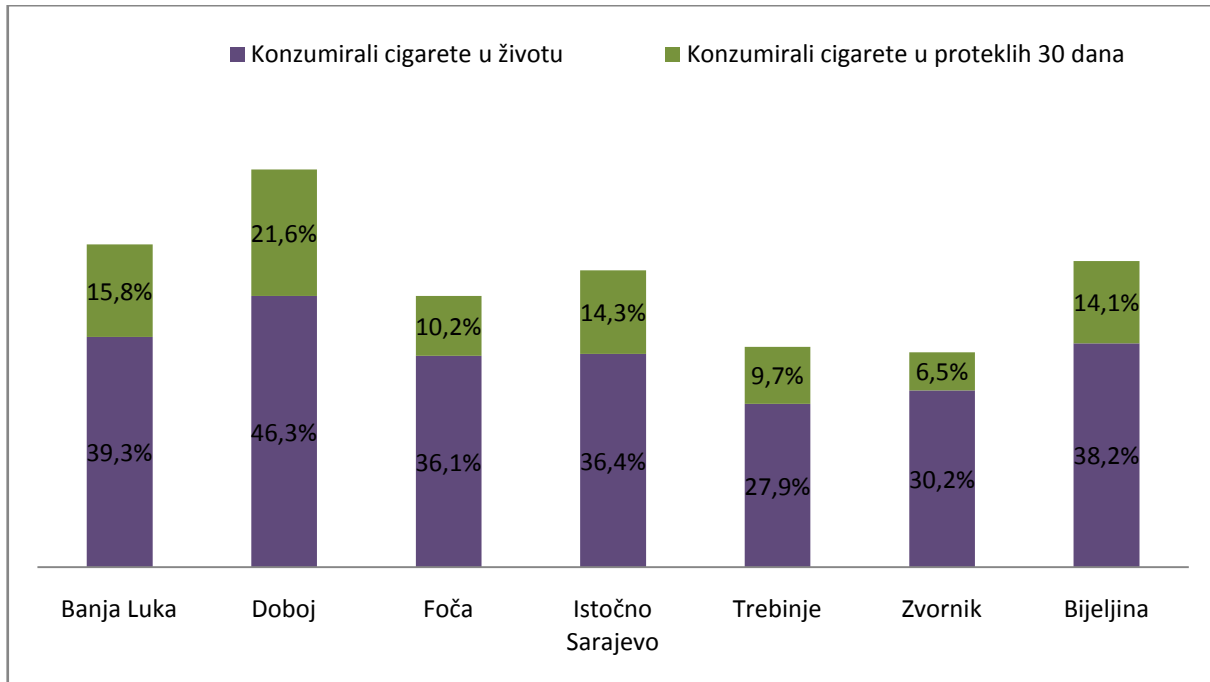
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 6. Procenat učenika koji su konzumirali cigarete u životu i u mjesecu koji je prethodio istraživanju, 2011. godina

Značajno veći procenat učenika u teritorijalnom području Doboja (46,3%) i Banja Luke (39,30%) su konzumirali cigarete bar jednom tokom života, navedena razlika u poređenju sa prosjekom Republike Srpske je statistički značajna ($\chi^2=35.656$, $p=.000$). Ukoliko poredimo zastupljenost upotrebe cigareta u mjesecu koji je prethodio istraživanju među učenicima, na donjem grafikonu, možemo uočiti da je konzumiranje cigareta na mjesečnom nivou najveće na području Doboja (21,6%), zatim Banja Luke (15,8%), Istočnog Sarajeva (14,3%) i Bijeljina (14,1%). Odstupanje u područjima Doboja i Banja Luke je statistički značajna u poređenju sa prosjekom Republike Srpske ($\chi^2=46.832$, $p=.000$).

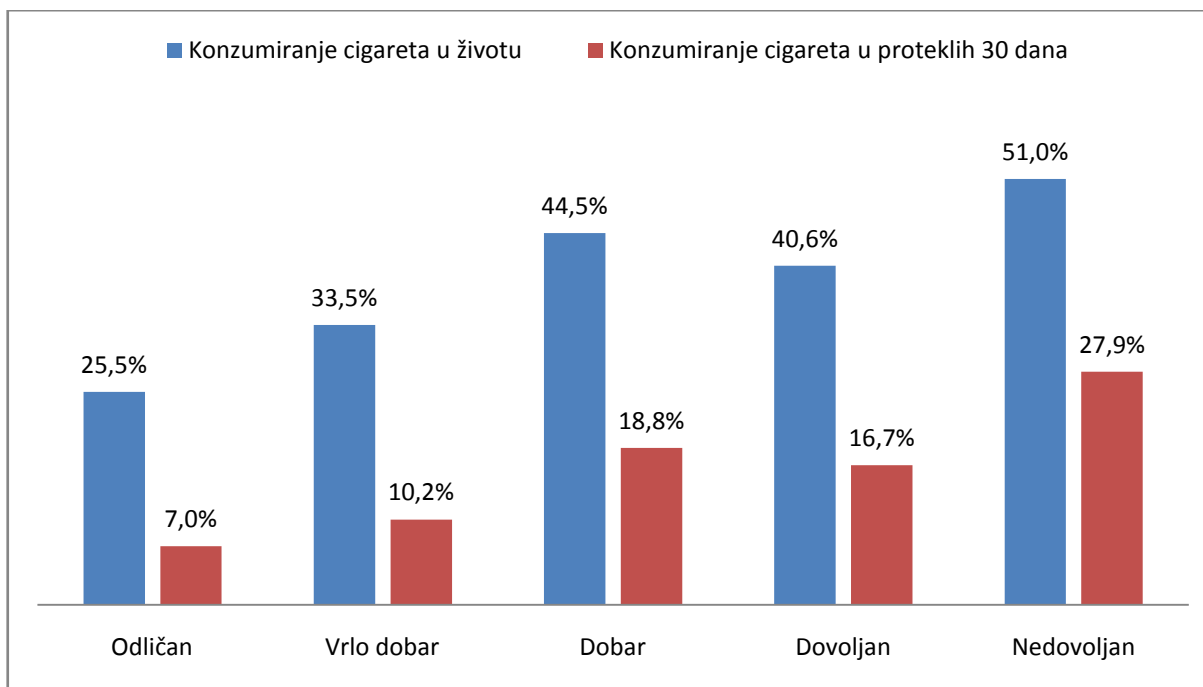
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 7. Procenat učenika koji su konzumirali cigarete u životu i u mjesecu koji je prethodio istraživanju prema teritorijalnim područjima Republike Srpske, 2011. godina

Najveći procenat učenika, u poređenju sa prosjekom Republike Srpske, je probao cigarete (bar jednom u životu) u kategorijama sa najnižim školskim uspjehom (grafikon 8). Navedena razlika je statistički značajna na nivou 0.01 ($\chi^2=82.188$, $p=.000$). Sličan trend je prisutan i u pogledu konzumiranja cigareta u mjesecu koji je prethodio istraživanju, najveći procenat učenika (27,9%) je konzumirao cigarete u kategoriji učenika sa najnižim školskim postignućem, dok se procenat konzumiranja smanjuje sa većim školskim uspjehom, te je najmanji među odličnim učenicima (7,0%) ($\chi^2=97.949$, $p=.000$).

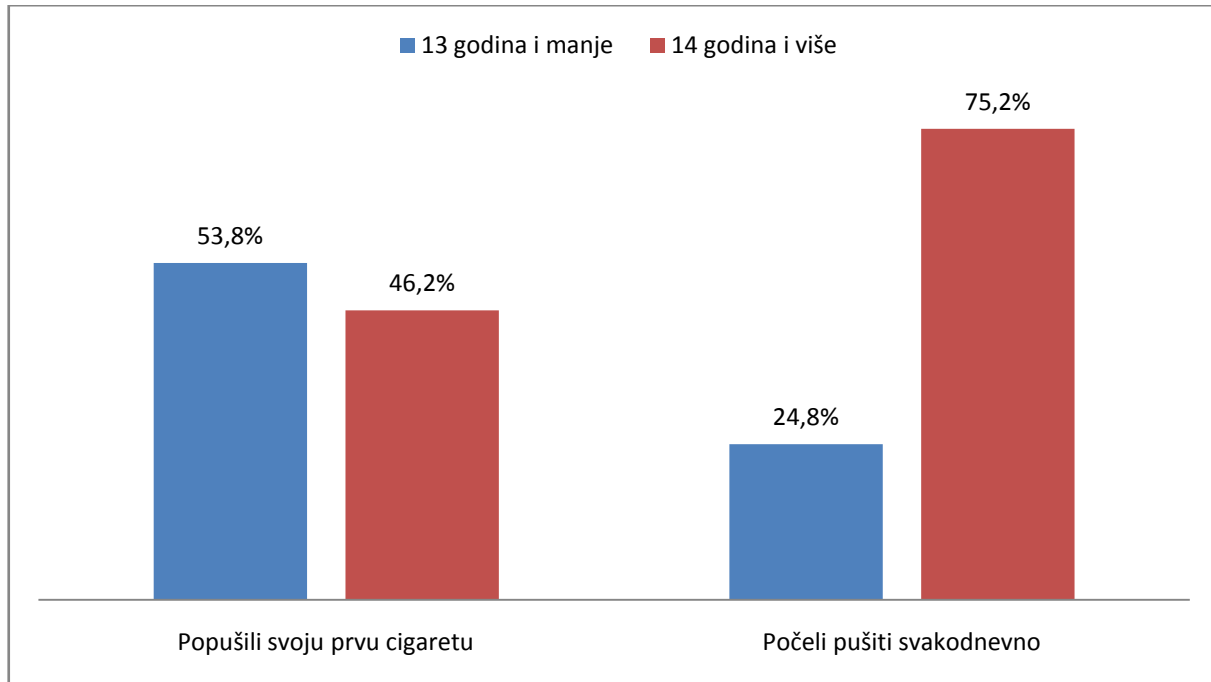
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 8. Procenat učenika koji su konzumirali cigarete u životu i u mjesecu koji je prethodio istraživanju prema školskom uspjehu, 2011. godina

Ukoliko posmatramo starosnu granicu pušenja cigareta među učenicima koji su konzumirali iste, možemo uočiti da je nešto veći procenat učenika (53,8%) popušio svoju prvu cigaretu sa 13 godina i manje, dok je 75,2% učenika počelo svakodnevno da puši sa 14 godina i više. Eksperimentisanje sa cigaretama je na mlađem uzrastu (13 godina i manje) više zastupljeno kod dječaka, nego kod djevojčica, dok je podjednak broj dječaka i djevojčica svakodnevno počeo pušiti cigarete na uzrastu od 14 godina i više.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 9. Procenat učenika koji su popušili svoju prvu cigaretu i počeli pušiti svakodnevno prema starosnim kategorijama, 2011.

Komparacija rezultata sa istraživanjem iz 2008. godine

- U odnosu na istraživanje, sprovedeno tokom 2008. godine, u kojem je 18,2% ispitanih srednjoškolaca konzumiralo cigarete u mjesecu koji je prethodio istraživanju, u aktuelnom istraživanju detektovano je 14,5% mladih koji su pušili cigarete u mjesecu koje je prethodilo istraživanju (tokom proteklih 30 dana);
- U prethodnom istraživanju značajno veći procenat dječaka (19,7%) je pušilo cigarete u odnosu na djevojčice (16,7%), dok je u aktuelnom istraživanju utvrđeno da je podjednak broj dječaka (15,8%) i djevojčica (13,6%) pušilo cigarete u mjesecu koji je prethodio istraživanju.

4.3. Upotreba alkohola

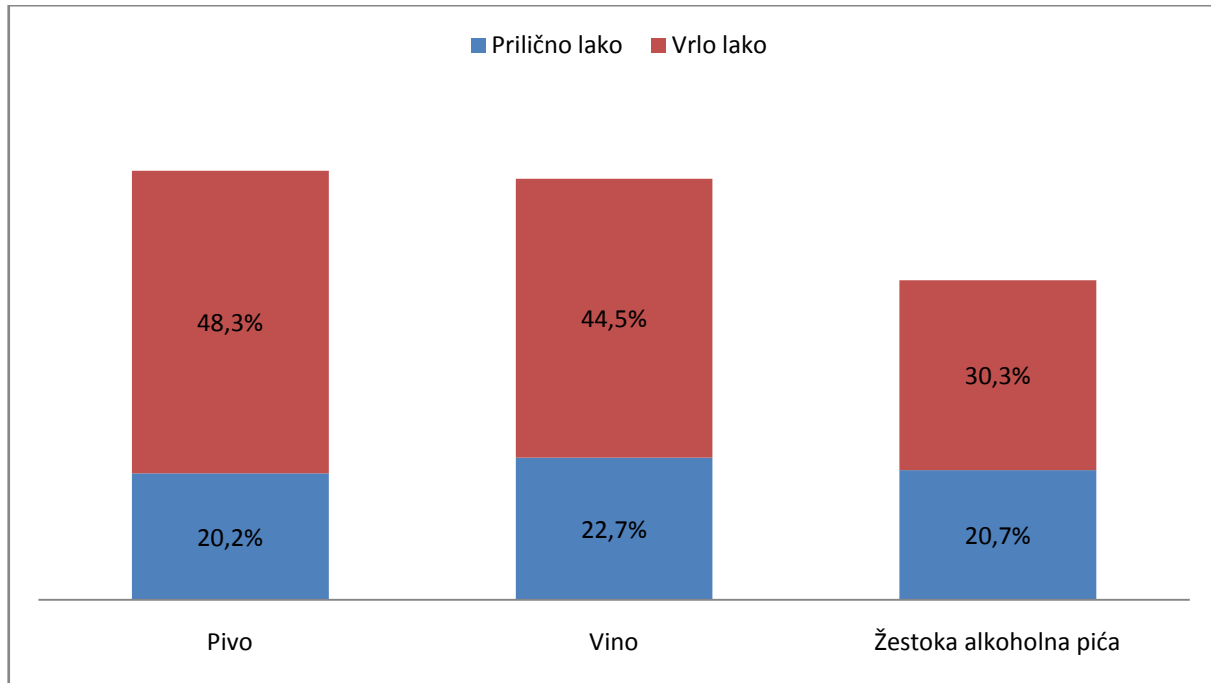
Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) procjenjuje da 2 biliona ljudi širom svijeta konzumira alkoholna pića od čega 76,3 miliona ima dijagnostifikovan poremećaj nastao uslijed konzumiranja alkohola. Dugotrajno i konstantno konzumiranje alkohola može doprinijeti traumatičnim ishodima sa fatalnim posljedicama, te uzrokovati nesposobnost u relativno mladim životnim godinama. Samo u Evropi konzumiranje alkohola je uzrokovalo preko 55 000 smrti među mladim ljudima starosti 15 do 29 godina tokom 1999. godine (Rehm & Eschmann, 2002).²

U navedenom poglavlju ćemo se osvrnuti na dostupnost alkoholnih proizvoda, navike njegovog konzumiranja, kao i vrste alkoholnih pića koja se najviše konzumiraju među ispitanim srednjoškolcima.

U donjem grafikonu (grafikon 10) prikazani su procenti učenika koji smatraju da im je prilično lako i vrlo lako da dođu do piva (68,5%), vina (67,2%) , dok su žestoka alkoholna pića (51,0%) u manjem procentu procijenjena kao lako dostupni od strane učenika u poređenju sa vinom i pivom.

² Global Status Report on Alcohol 2004, World Health Organization. Dostupno na (30.06.2011.)
http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_status_report_2004_overview.pdf

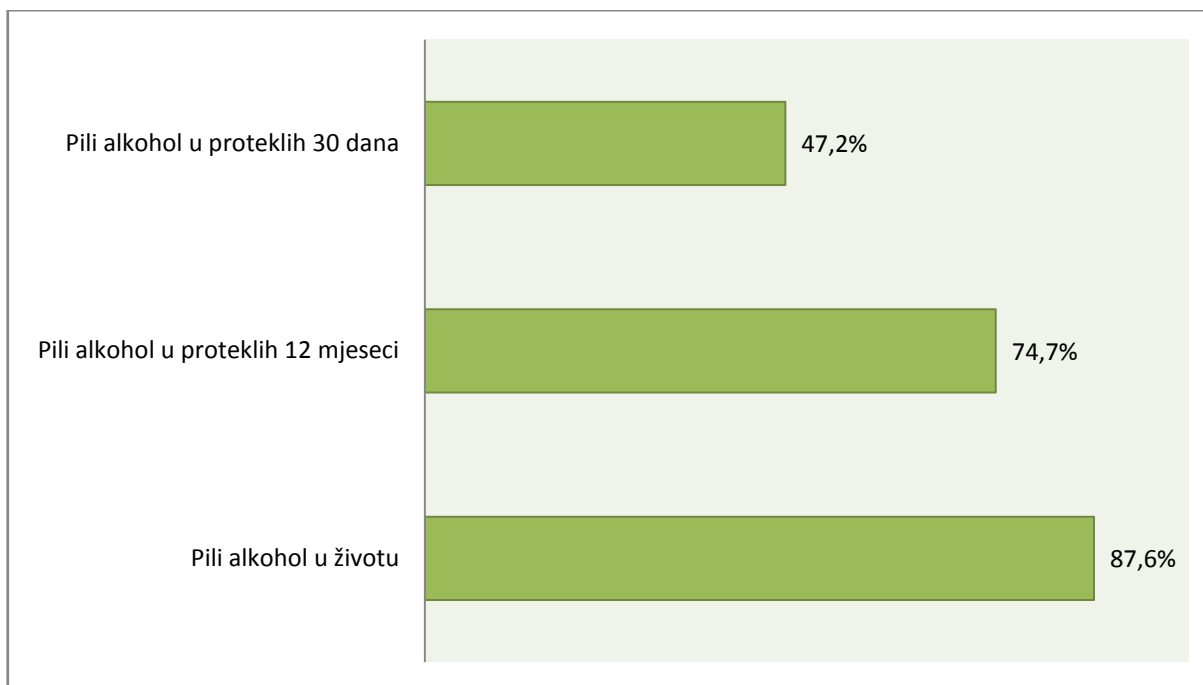
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 10. Procenat učenika koji procjenjuju da im je vrlo lako i lako doći do vina, piva i žestokih alkoholnih pića, 2011. godina

Blizu 90% učenika je navelo da su pili alkohol, bar jednom, tokom života, dok je 74,7% učenika pilo alkohol u godini koja je prethodila istraživanju. Blizu polovine učenika (47,2%) je konzumiralo alkohol u mjesecu koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana). Ukoliko posmatramo upotrebu alkohola tokom života prema polu, značajno veći procenat dječaka (91,1%) u poređenju sa djevojčicama (84,8%) je pio alkohol u životu ($\chi^2=27.542$, $p=.000$). Isti trend je prisutan u pogledu pijenja u proteklih 12 mjeseci, značajno veći procenat dječaka (80,2%) je pio alkohol u odnosu na djevojčice (70,4%) ($\chi^2=38.437$, $p=.000$), kao i na mjesečnom nivou, u okviru kojeg je veći procenat dječaka (57,3%) konzumirao alkohol u poređenju sa djevojčicama (39,2%) ($\chi^2=99.992$, $p=.000$).

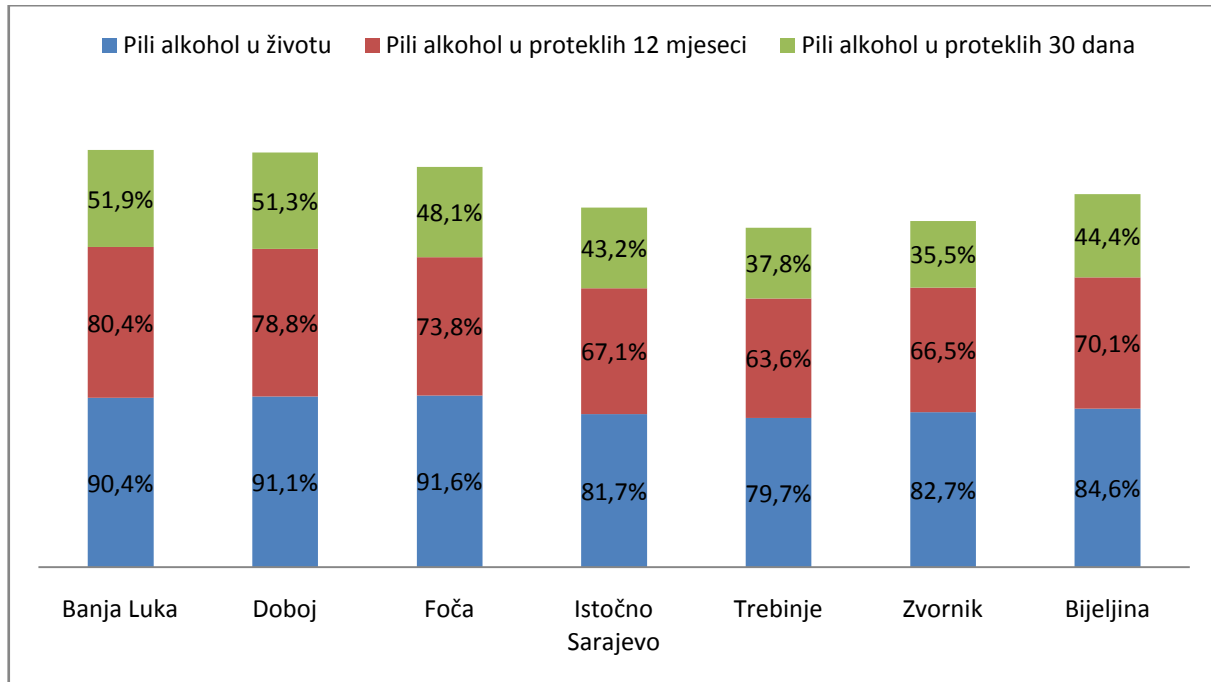
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 11. Procenat učenika koji su pili alkoholna pića u životu, u proteklih 12 mjeseci i proteklih 30 dana, 2011. godina

Ukoliko posmatramo upotrebu alkohola među teritorijalnim područjima Republike Srpske, na donjem grafikonu, možemo uočiti da je značajno veći procenat učenika konzumirao alkohol u životu u području Banja Luke, Doboja i Foče ($\chi^2=50.543$, $p=.000$). Navedeni trend je prisutan u pogledu konzumiranja alkohola u godini koja je prethodila istraživanju (proteklih 12 mjeseci) kao i mjesecu koji je prethodio istraživanju (proteklih 30 dana). Značajno veći procenat učenika je konzumirao alkohol na godišnjem ($\chi^2=66.004$, $p=.000$) i mjesečnom nivou ($\chi^2= 43.992$, $p=.000$) na području Banja Luke, Doboja i Foče u poređenju sa prosjekom Republike Srpske.

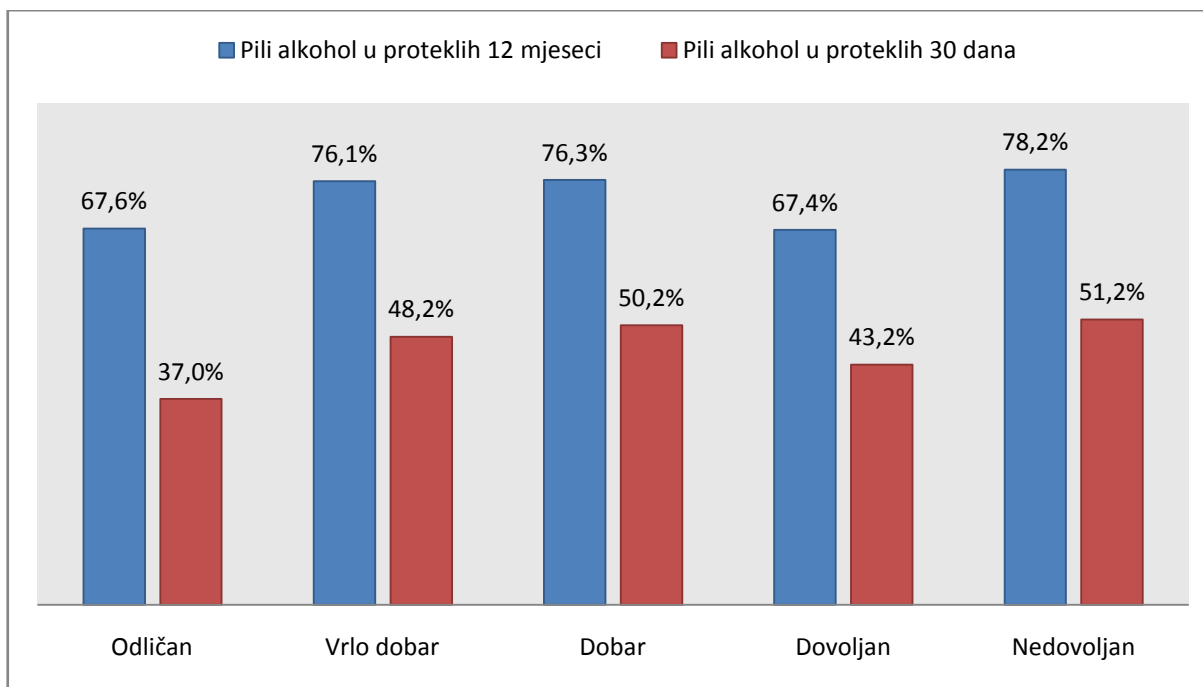
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 12. Procenat učenika koji su pili alkoholna pića u životu, u godini i mjesecu koji su prethodili istraživanju prema teritorijalnim područjima Republike Srpske, 2011. godina

U poređenju sa ostalim kategorijama školskog uspjeha, najmanji procenat učenika sa odličnim (67,6%) i dovoljnim (67,4%) uspjehom su pili alkohol u godini koja je prethodila istraživanju ($\chi^2=20.090$, $p=.000$), dok je pijenje alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju statistički značajno veće (oko polovine učenika) u kategorijama učenika sa nedovoljnim i dobrim školskim uspjehom ($\chi^2= 26.871$, $p=.000$) u kojima je oko 50% učenika pilo alkoholna pića u proteklih 30 dana.

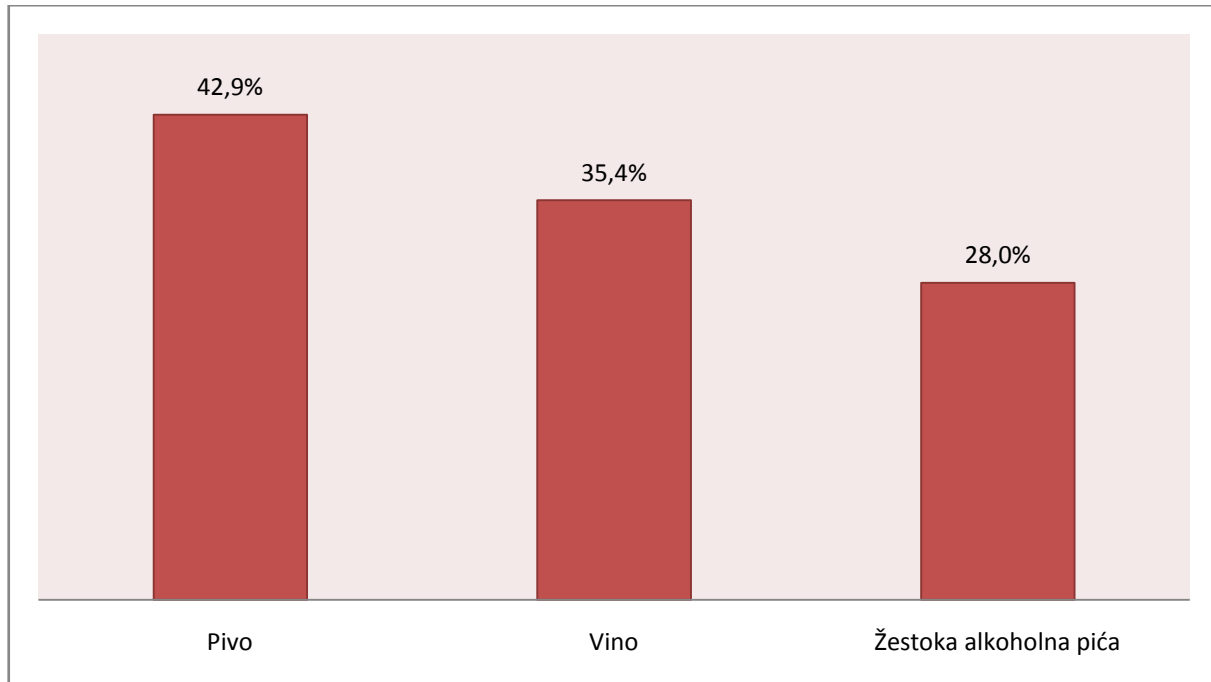
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 13. Procenat učenika koji su pili alkohol u godini i mjesecu koji je prethodio istraživanju, 2011. godina

U mjesecu koji je prethodio istraživanju, učenici koji su pili alkoholna pića, najčešće su konzumirali pivo, vino, dok je oko jedne trećine mladih konzumiralo žestoka alkoholna pića. Konzumiranje piva i žestokih alkoholnih pića je znatno više zastupljeno među dječacima, nego djevojčicama.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

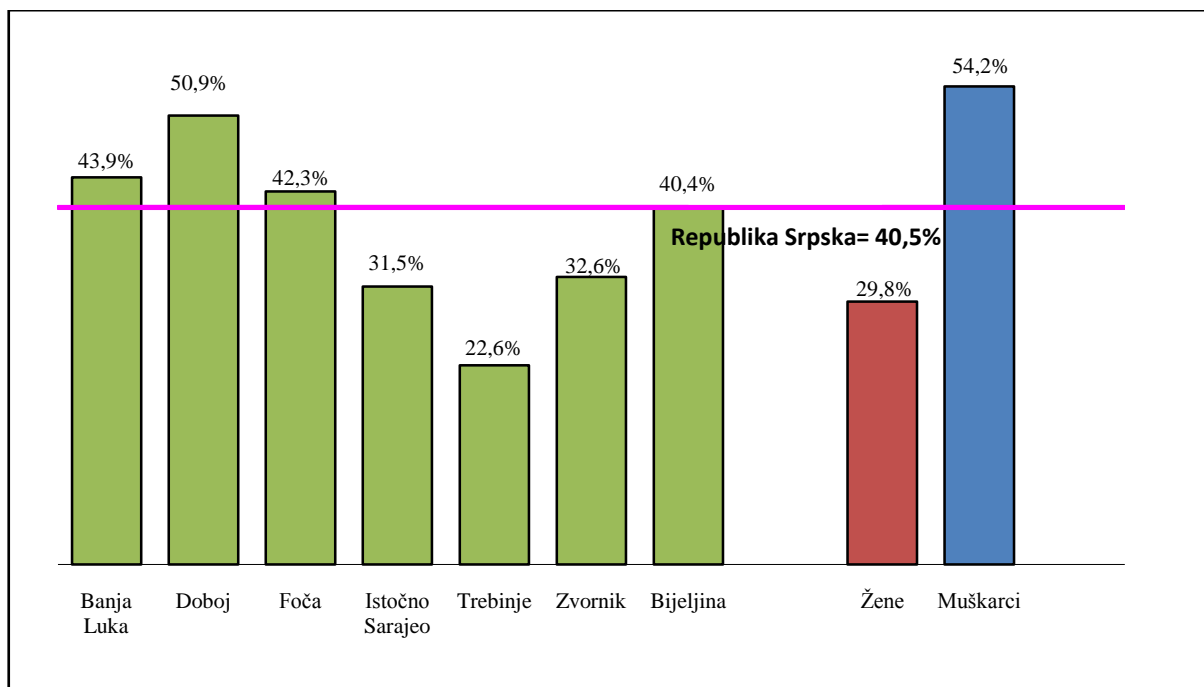

Grafikon 14. Procenat učenika koji su konzumirali različita alkoholna pića tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana) prema polu, 2011. godina

Oko 40% mladih je bilo pod jakim uticajem alkohola, bar jednom, u životu. Ukoliko posmatramo procenat učenika koji su bili pod velikim uticajem alkohola (ljuljalo im se pri hodu, teško govorili, ne sjećaju se šta se desilo i sl.), značajno veći procenat mladih na području Doboja (50,9%), Banja Luke (43,9%) i Foče (42,3%) su bili pod jakim uticajem alkohola tokom života u poređenju sa prosjekom Republike Srpske ($\chi^2=80.945$, $p=.000$). Intenzivno konzumiranje alkohola tokom života je značajno više prisutno kod dječaka (54,2%), nego kod djevojčica (29,8%) ($\chi^2=189.901$, $p=.000$).

Napijanje tokom života je najveće u kategoriji mladih sa najnižim školskim uspjehom (nedovoljan) i kreće se oko 50%, dok je najmanji među učenicima na odličnim uspjehom (24,6%) ($\chi^2=80.174$, $p=.000$).

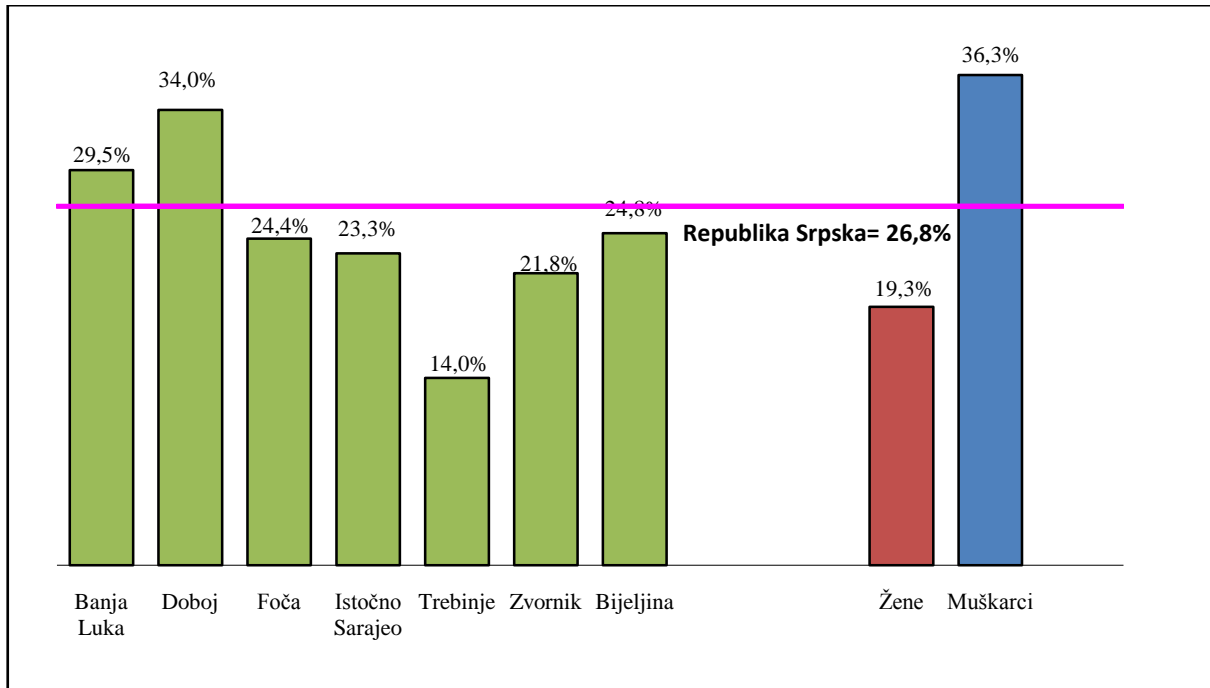
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 15. Procenat učenika koji su bili pod jakim uticajem alkohola u životu prema teritorijalnim područjima Republike Srpske i polu, 2011. godina

Blizu jedne trećine mladih je bilo pod jakim uticajem alkohola u godini koja je prethodila istraživanju (proteklih 12 mjeseci), statistički značajno veći procenat je bio pod jakim uticajem alkohola u području Doboja (34,0%) i Banja Luke (29,5%), u poređenju sa prosjekom Republike Srpske ($\chi^2= 46.587$, $p=.000$). Veći procenat dječaka nego djevojčica je bio pod jakim uticajem alkohola u godini koja je prethodila istraživanju ($\chi^2=110.053$, $p=.000$). Ukoliko se osvrnemo na upotrebu alkohola s obzirom na školski uspjeh možemo uočiti da je najviše učenika (37,3%) sa nedovoljnim uspjehom bilo pod jakim uticajem alkohola, a najmanje u kategoriji učenika sa odličnim uspjehom (16,6%) ($\chi^2=53.856$, $p=.000$).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

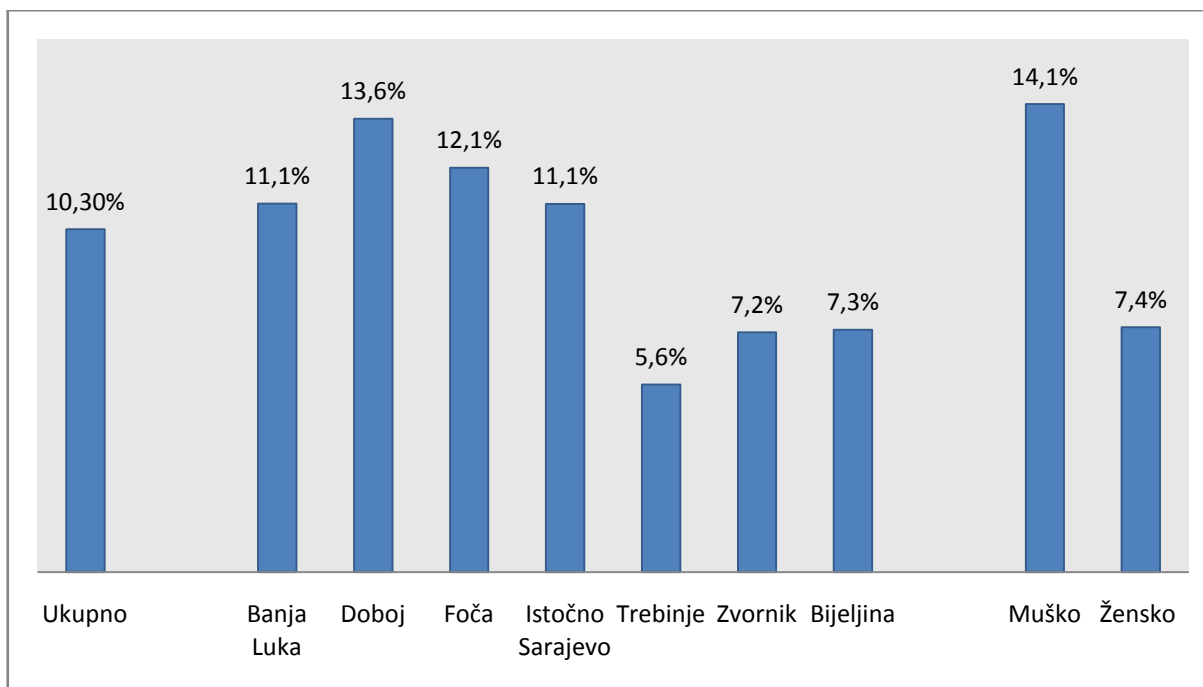

Grafikon 16. Procenat učenika koji su bili pod jakim uticajem alkohola u proteklih 12 mjeseci prema teritorijalnim područjima Republike Srpske i polu, 2011. godina

Oko 10% ispitanika je bio pod jakim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju, znatno veći procenat na području Doboja (13,6%) i Foče (12,1%) ($\chi^2=19.998$, $p=.003$). Ukoliko posmatramo napijanje među dječacima i djevojčicama, na donjem grafikonu, možemo uočiti da je duplo više dječaka, nego djevojčica bilo pod jakim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju ($\chi^2= 36.875$, $p=.000$) (grafikon 17).

Trend konzumiranja alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju raste sa slabijim školskim uspjehom tj. najveći procenat učenika sa nedovoljnim uspjehom je bio pod jakim uticajem alkohola (17,0%), dok je najmanji procenat prisutan među učenicima sa odličnim uspjehom (4,5%).

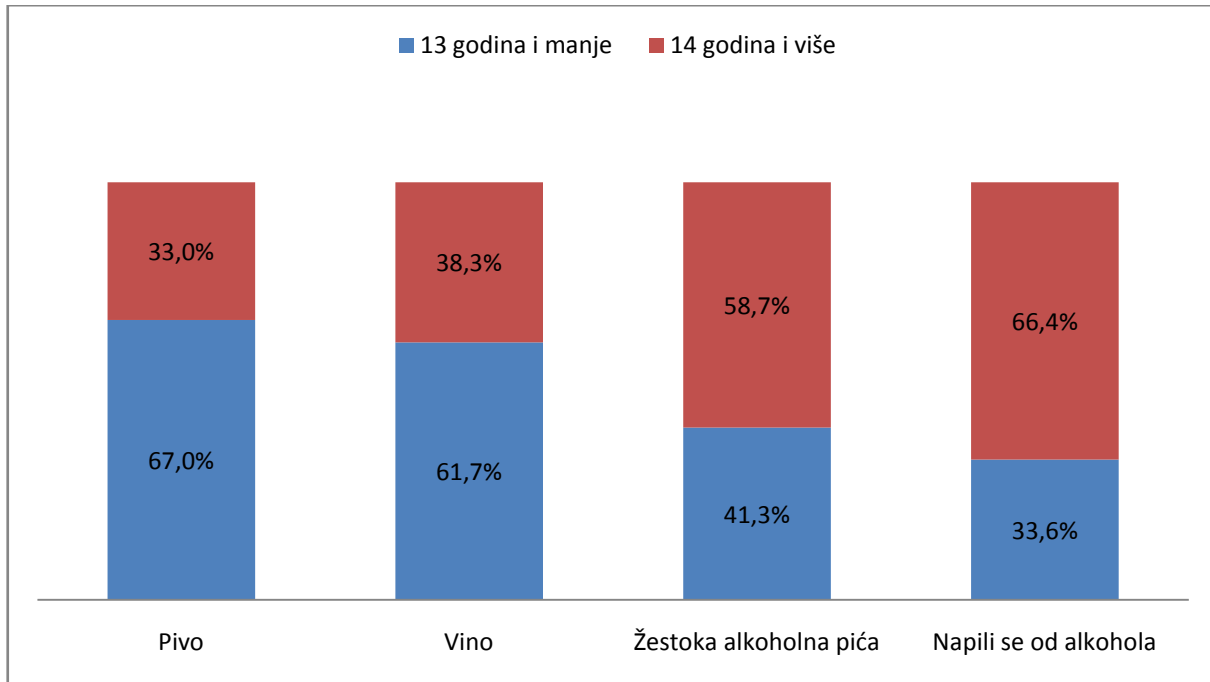
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 17. Procenat učenika koji su bili pod jakim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju prema teritorijalnim područjima Republike Srpske i polu, 2011. godina

Najveći procenat mladih, oko 60%, su prvi put popili pivo i vino sa 13 godina i/ili manje, dok je nešto manji procenat mladih tj. 41,3% pilo žestoka alkoholna pića sa 13 godina i/ili manje. Oko jedne trećine mladih navodi da su se prvi put napili sa 13 godina i manje, tj. najveći procenat je prvi put bio pod jakim uticajem alkohola sa 14 i više godina (grafikon 18).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 18. Procenat učenika koji su prvi put konzumirali navedena (pivo, vino, žestoka alkoholna pića) alkoholna pića s obzirom na starosne kategorije, 2011. godina

Komparacija rezultata sa istraživanjem iz 2008. godine

- U 2008. godini 75,1% mladih je navelo da su pili alkohol, bar jednom, u životu, dok je u 2011. godini 87,6% mladih navelo da je pilo alkohol tokom života;
- U 2008. godini 52,8% mladih je pilo alkohol u mjesecu koji je prethodio istraživanju (tokom proteklih 30 dana), dok je u 2011. godini navedeni procenat nešto manji i iznosi 47,2%.

4.4. Upotreba psihoaktivnih supstanci

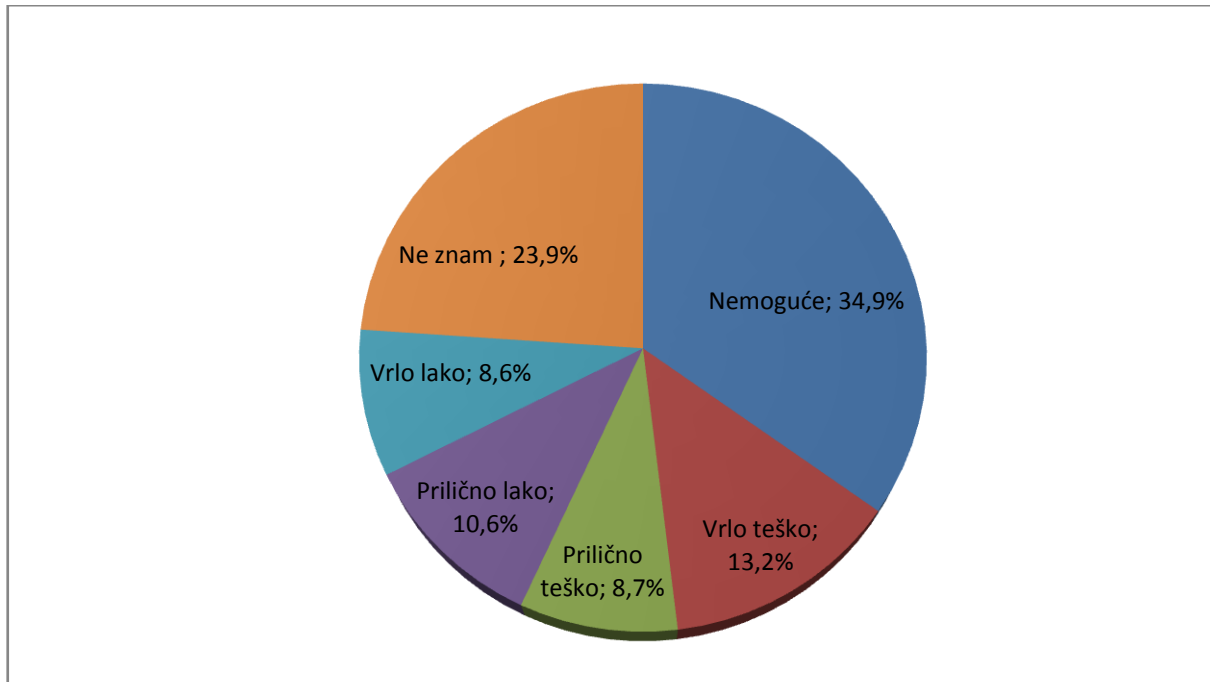
Prema posljednjim procjenama za 2008. godinu predviđa se da 155 do 250 miliona ljudi tj. 3,5% do 5,7% svjetske populacije starosti od 15 do 64 godina koristi neke psihoaktivne supstance kao što su kanabis, amfetamini, kokain, kao i psihotropne lijekove bez ljekarskog recepta. Globalno gledajući, konzumiranje kanabisa je najrasprostranjenija forma (129 do 190 miliona ljudi) konzumiranja psihoaktivnih supstanci. Upotreba psihoaktivnih supstanci uzrokuje značajne socijalne i zdravstvene probleme za osobe koje konzumiraju, kao i za njihove porodice i bližu okolinu.³ S obzirom na trend razvoja i eksperimentisanja mladih sa različitim vidovima opojnih sredstava u periodu rane adolescencije u narednom poglavlju ćemo se osvrnuti na zastupljenost i učestalost konzumiranja različitih opojnih supstanci, sa posebnim osvrtom na učestalost konzumiranja i dostupnost kanabisa.

4.4.1. Kanabis (*marihuana*)

U pogledu procjene dostupnosti marihuane, tj. mogućnosti da dođu do nje, najveći procenat učenika (34,9%) navodi da im je nemoguće, a 13,2% navodi da im je vrlo teško doći do marihuane ukoliko bi to poželjeli, dok je za 10,6% učenika prilično, a za 8,6% vrlo lako nabaviti marihuanu kada bi to poželjeli.

³Management of substance abuse. Dostupno na (05.07.2011.): http://www.who.int/substance_abuse/facts/psychoactives/en/index.html

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

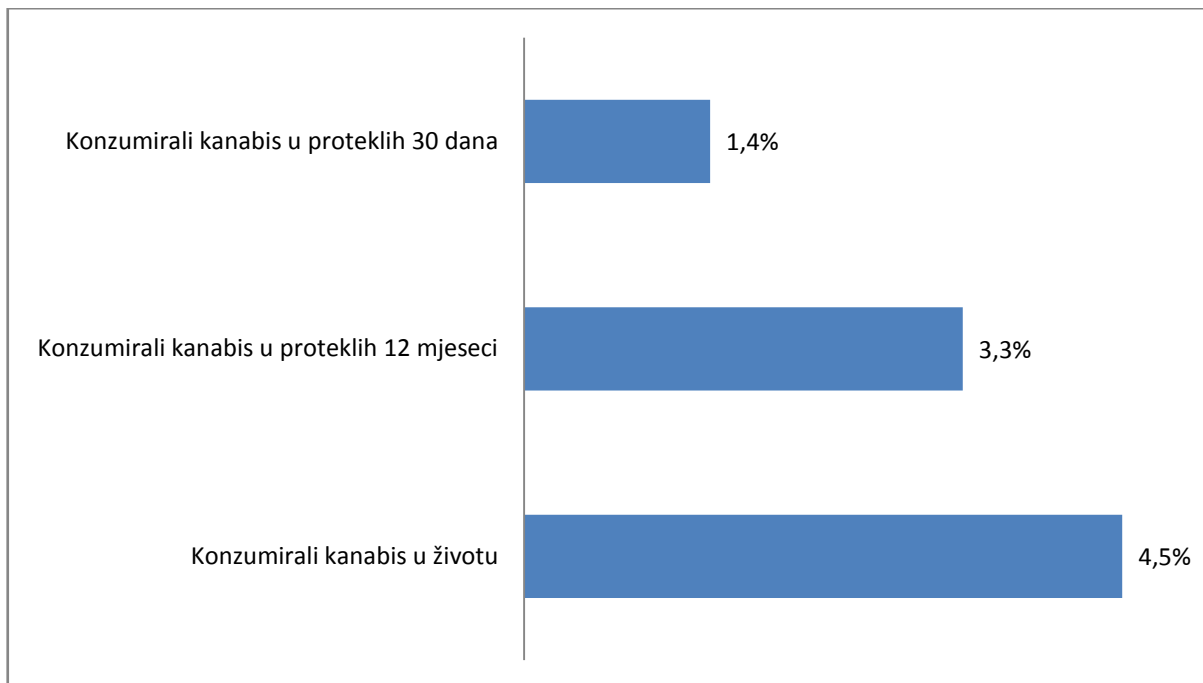

Grafikon 19. Procjena dostupnosti marihuane među učenicima, 2011. godina

Ukoliko se osvrnemo na upotrebu kanabisa usmjerićemo se na učestalost upotrebe kanabisa u životu, u godini i mjesecu koji je prethodio istraživanju. Tokom života kanabis je konzumiralo 4,5% učenika (probalo kanabis bar jednom u životu), dok je u godini koja je prethodila istraživanju kanabis konzumiralo 3,3% učenika (u proteklih 12 mjeseci). Najmanji procenat učenika je konzumirao kanabis u mjesecu koji je prethodio istraživanju (1,4%) (u proteklih 30 dana).

Počevši od učestalosti konzumiranja kanabisa u daljem dijelu rezultata ćemo se osvrnuti na osnovne karakteristike njegovog konzumiranja u životu, na godišnjem i mjesečnom nivou poredeći teritorijalne oblasti Republike Srpske, polne karakteristike i školski uspjeh na kraju prethodnog polugodišta.

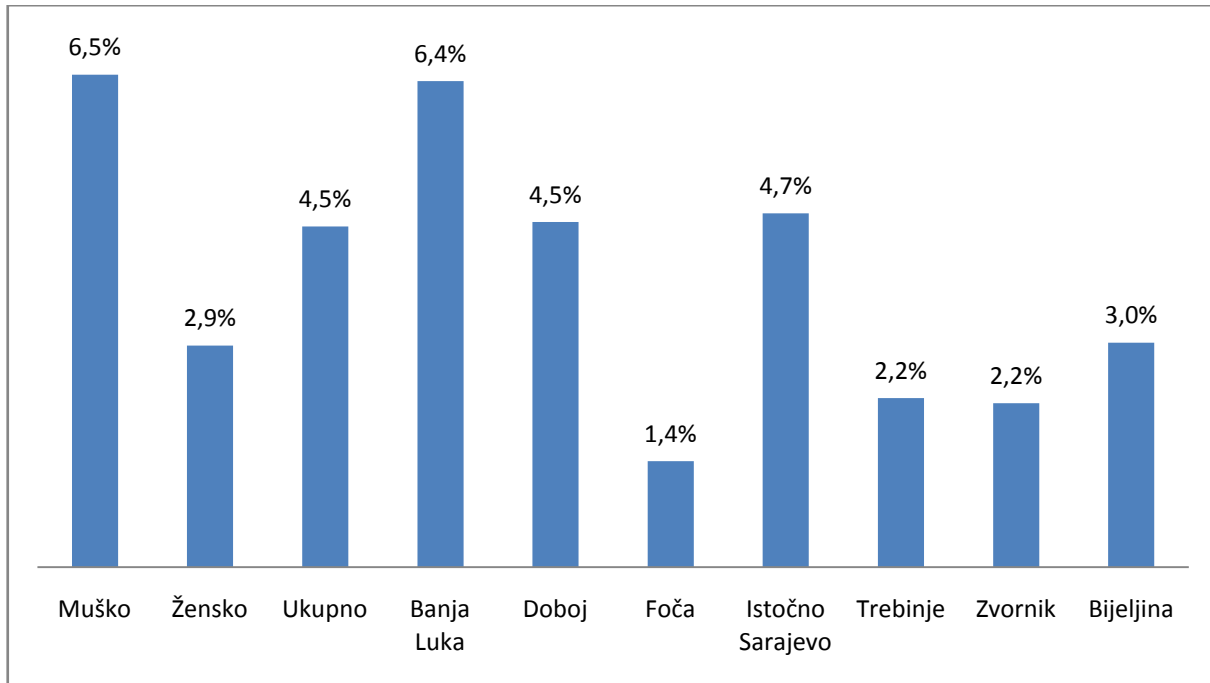
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 20. Procenat učenika koji su konzumirali kanabis u životu, u proteklih 12 mjeseci i proteklih 30 dana, 2011. godina

Kao što smo uočili na gornjem grafikonu kanabis je bar jednom u životu probalo 4,5% učenika, značajno više dječaka u poređenju sa djevojčicama ($\chi^2=22.818$, $p=.000$). Posmatrajući probavanje marihuane u životu među učenicima različitih teritorijalnih oblasti Republike Srpske (grafikon 21) značajno veći procenat učenika u području Banja Luke (6,4%), u odnosu na prosjek Republike Srpske, je probalo marihuanu tokom života, dok je najmanji procenat učenika u Foči (1,4%) konzumirao marihuanu tokom života ($\chi^2= 24.589$, $p=.000$).

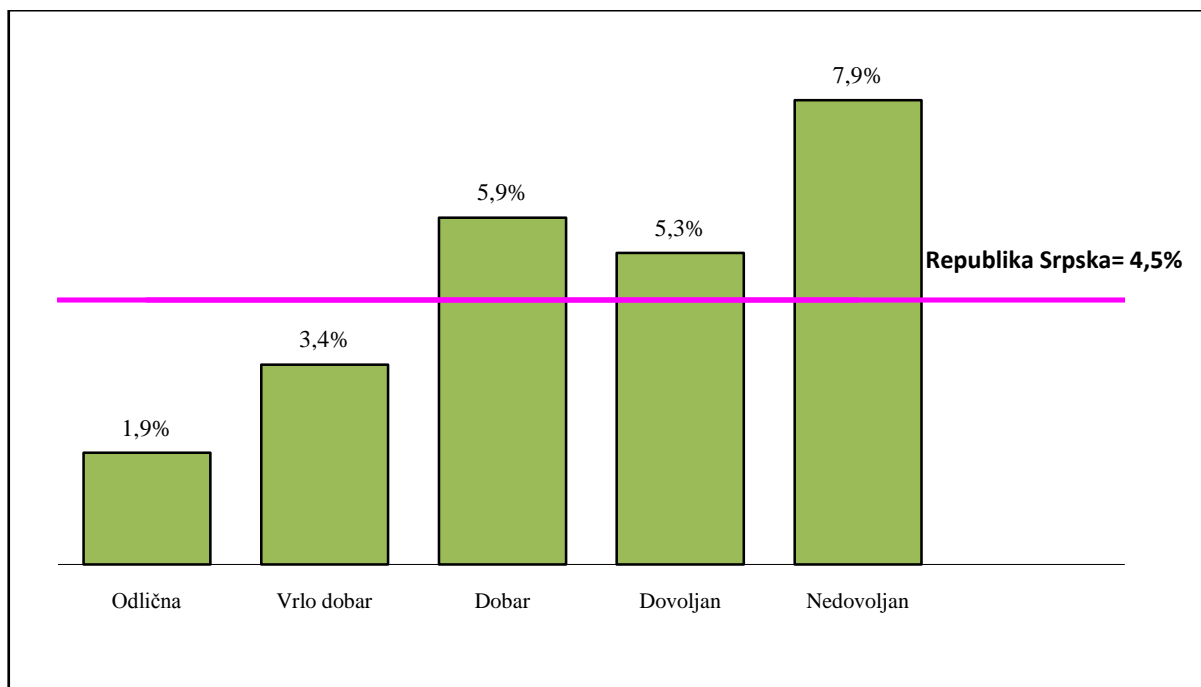
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 21. Konzumiranje marihuane u životu među učenicima prema polu i teritorijalnim oblastima Republike Srpske, 2011.

Ukoliko poredimo školski uspjeh na kraju prethodnog polugodišta i konzumiranje marihuane tokom života možemo uočiti da sa nižim školskim uspjehom dolazi do povećanja procenta srednjoškolaca koji su probali marihuanu u životu, navedena razlika je statistički značajna ($\chi^2 = 24.027$, $p = .000$) (grafikon 22).

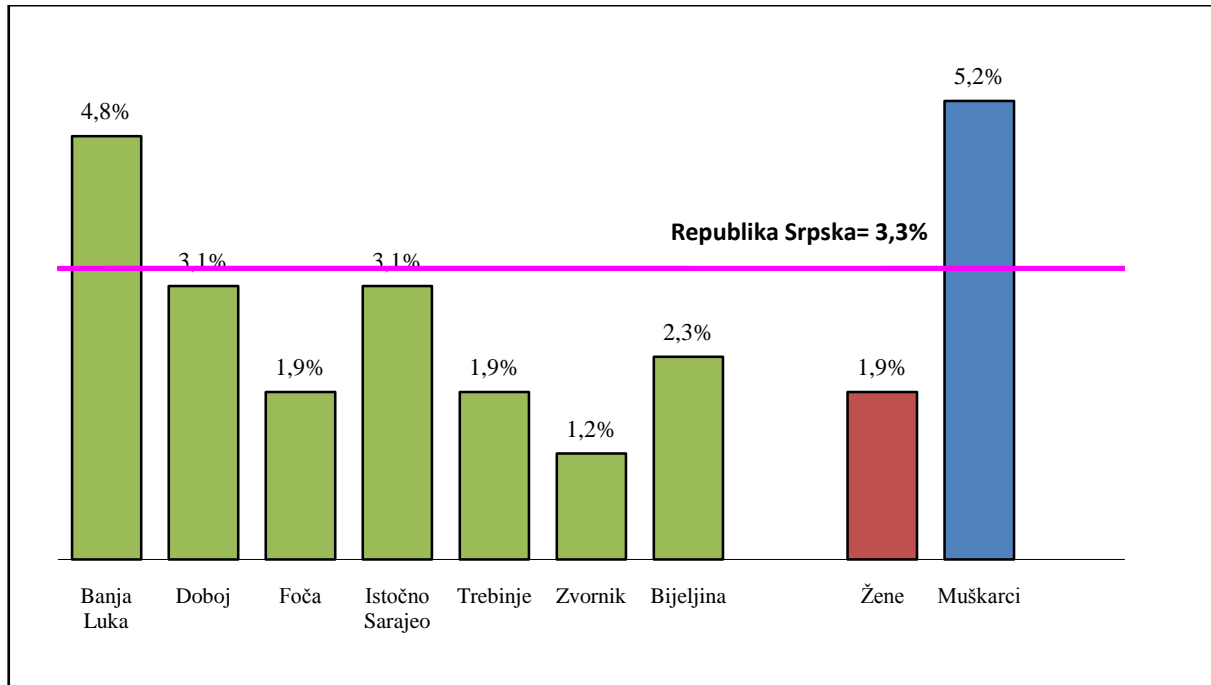
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 22. Konzumiranje marihuane u životu među učenicima prema školskom uspjehu na kraju prethodnog polugodišta, 2011. godina

Poredeći upotrebu marihuane u proteklih 12 mjeseci prema polu, na donjem grafikonu možemo uočiti da je značajno veći procenat dječaka (5,2%), nego djevojčica (1,9%) konzumirao marihuanu u godini koja je prethodila istraživanju ($\chi^2=25.744$, $p=.000$). Posmatrajući teritorijalne oblasti Republike Srpske, na donjem grafikonu, možemo uočiti da je značajno veći procenat učenika u Banjalučkom teritorijalnom području konzumirao marihuanu u godini koja je prethodila istraživanju, a najmanji procenat učenika je konzumirao marihuanu u području Zvornika (1,2%) u godini koja je prethodila istraživanju ($\chi^2=17.555$, $p=.000$)

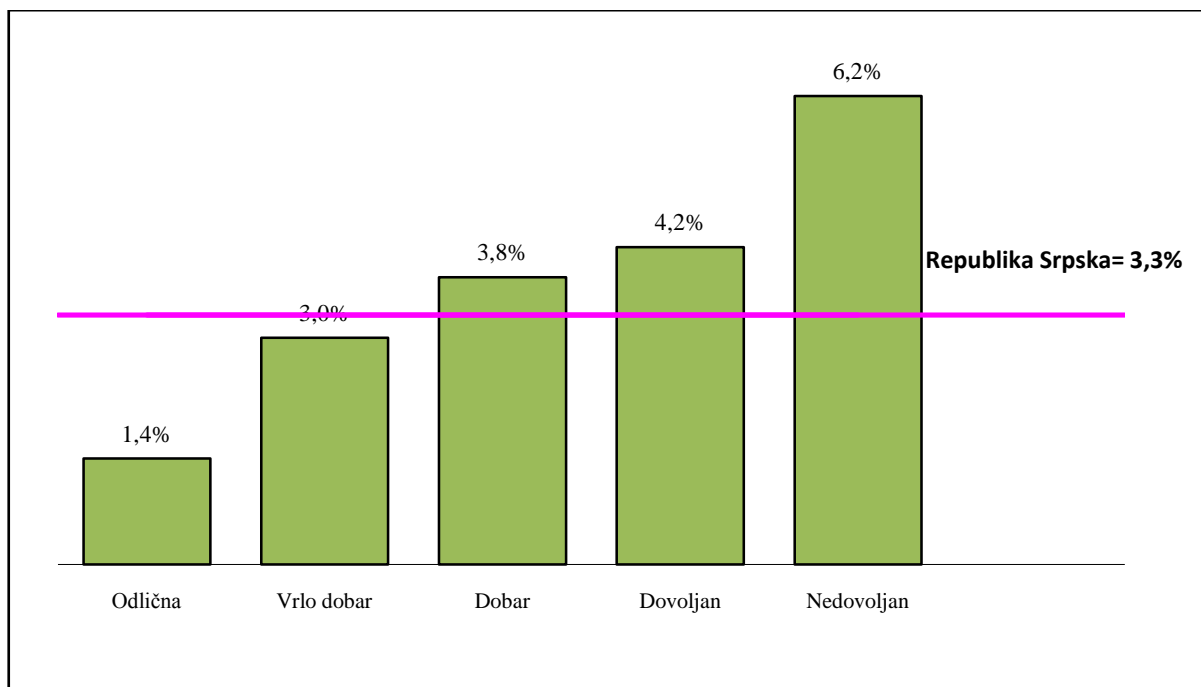
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 23. Konzumiranje marihuane u proteklih 12 mjeseci prema polu i teritorijalnim oblastima Republike Srpske, 2011. godina

Konzumiranje marihuane u godini koja je prethodila istraživanju raste sa nižim školskim uspjehom na kraju prethodnog polugodišta, tačnije, najveći procenat učenika sa nedovoljnim uspjehom (6,2%) je konzumiralo marihuanu, dok je najmanji procenat učenika sa odličnim uspjehom konzumiralo marihunu (1,4%) u godini koja je prethodila istraživanju. Navedena razlika je statistički značajna na nivou 0.01 ($\chi^2=14.086$, $p=.007$).

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 24. Konzumiranje marihuane u proteklih 12 mjeseci prema školskom uspjehu na kraju proteklog polugodišta, 2011. godina

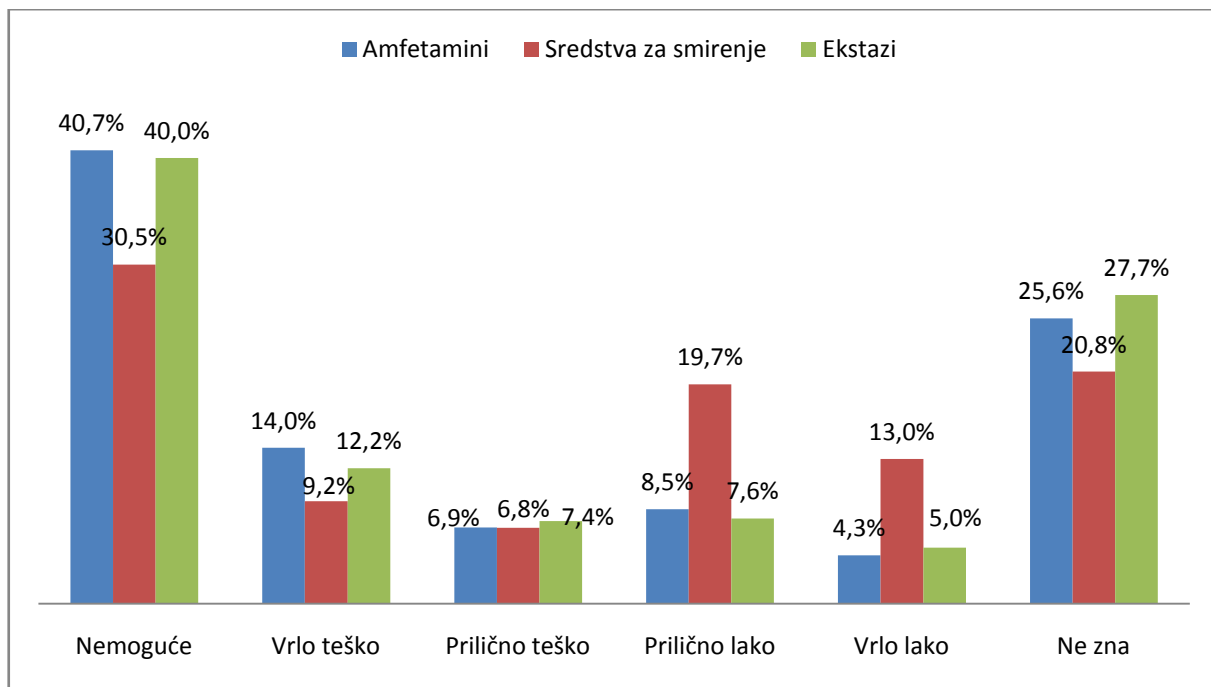
Tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana) marihuanu je konzumiralo 1,4% učenika, značajno više dječaka (2,3%) nego djevojčica (0,8%) ($\chi^2=11.490$, $p=.001$).

S obzirom na nisku distribuciju statistički značajne razlike u pogledu teritorijalnog područja i uspjeha na kraju prethodnog polugodišta nisu prisutne.

Najveći procenat učenika koji su konzumirali marihuanu su prvo iskustvo sa navedenom opojnom supstancom ostvarilo na uzrastu 14 godina i više godina (76,2%), dok je 23,8% učenika prvi put probalo marihuanu sa 13 godina i manje.

4.4.2. Druge opojne supstance/droge

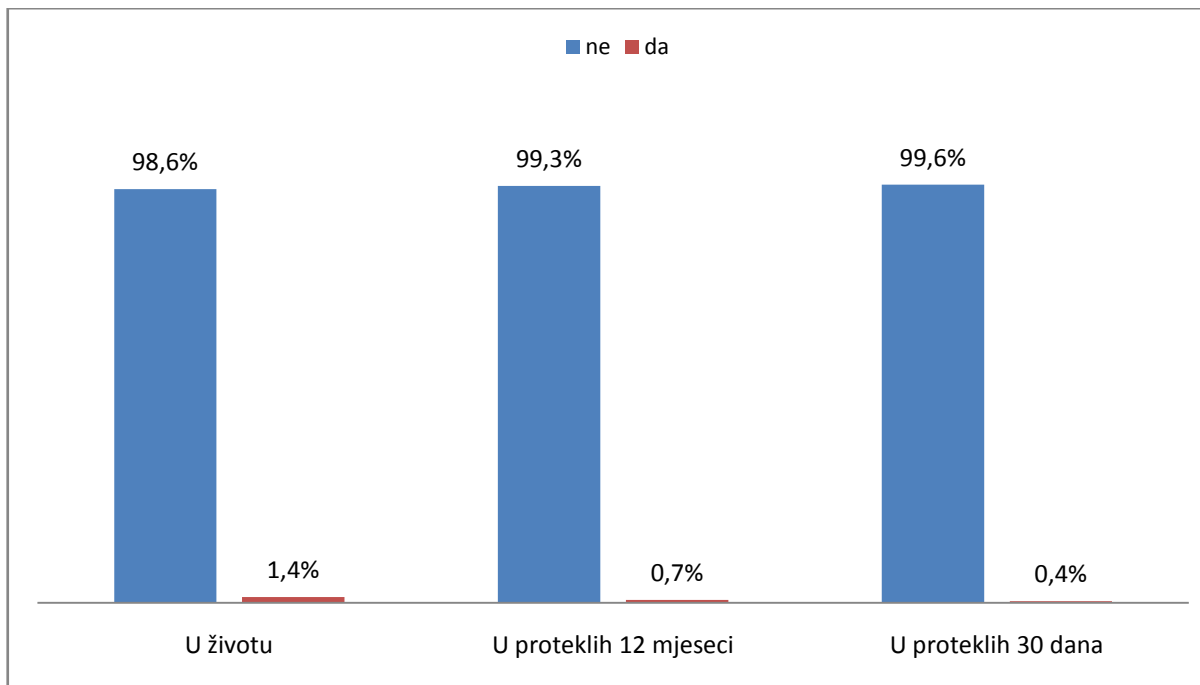
Najveći procenat učenika, oko 40%, navodi da im je nemoguće doći do amfetamina i ekstazija ukoliko bi to poželjeli, s druge strane, procjena dostupnosti sredstava za smirenje je znatno veća tj. 19,7% učenika procjenjuje da im je prilično lako i vrlo lako (13%) doći do sredstava za smirenje ukoliko bi to poželjeli.

Grafikon 25. Dostupnost psihoaktivnih supstanci (amfetamini, sredstva za smirenje, ekstazi) među učenicima, 2011. godina

Najveći procenat ispitanih srednjoškolaca nije nikada konzumirao ekstazi u životu (98,6%), niti u godini koja je prethodila istraživanju (u proteklih 12 mjeseci) (99,3%), kao ni u mjesecu (99,6%) koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 mjeseci) (grafikon 26).

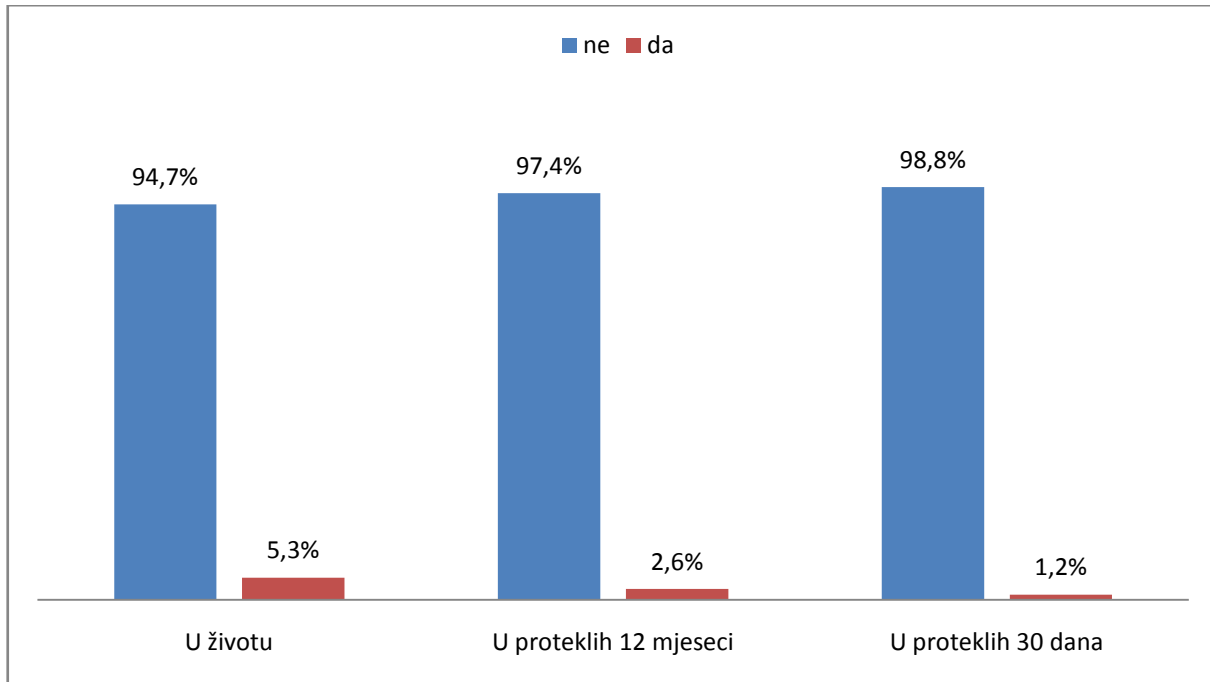
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 26. Konzumiranje ekstazija u životu, proteklih 12 mjeseci i proteklih 30 dana, 2011. godina

Za razliku od upotrebe ekstazija, gdje su procenti izrazito niski, konzumiranje inhalanata je nešto veće tj. 5,3% učenika je konzumiralo inhalante u životu, 2,6% u godini koja je prethodila istraživanju (u proteklih 12 mjeseci), a 1,2% u mjesecu koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana). Značajne razlike u pogledu konzumiraju inhalanata među muškarcima i ženama, kao i školskom uspjehu na kraju prethodnog polugodišta nisu prisutne.

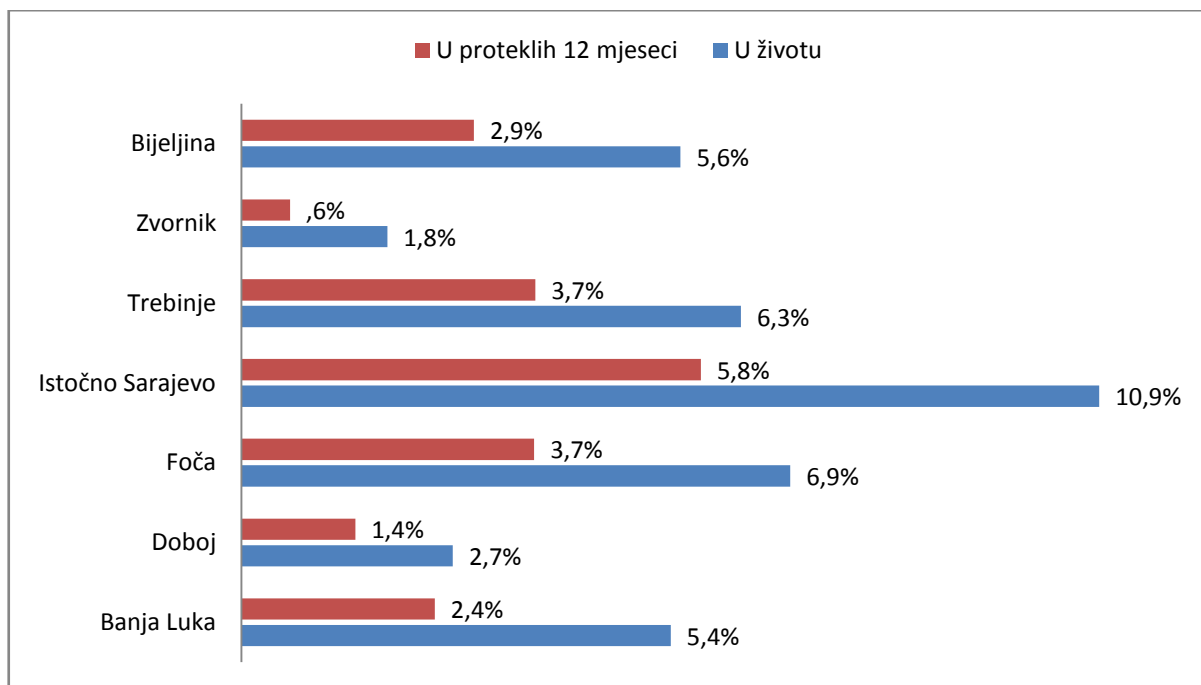
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 27. Upotreba sredstava koja se inhaliraju u životu, proteklih 12 mjeseci i proteklih 30 dana, 2011. godina

Procenat učenika koji su konzumirali inhalante u životu je značajno veću u području Istočnog Sarajeva nego u ostalim teritorijalnim oblastima Republike Srpske (Bijeljina, Zvornik, Trebinje, Foča, Dobož, Banja Luka) ($\chi^2= 32.210$, $p=.000$). Sličan trend je prisutan u pogledu konzumiranja inhalanata u godini koja je prethodila istraživanju (u proteklih 12 mjeseci). Najveći procenat učenika (5,8%) je konzumiralo inhalante u godini koja je prethodila istraživanju u području Istočnog Sarajeva, dok je njihovo konzumiranje najmanje u području Zvornika. Navedena razlika je značajna na nivou 0.01 ($\chi^2= 20.605$, $p=.002$).

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 28. Konzumiranje sredstava koja se inhaliraju u životu, u proteklih 12 mjeseci prema teritorijalnim oblastima Republike Srpske, 2011. godina

Dobijeni procenti konzumiranja različitih psihoaktivnih supstanci, bar jednom u životu, kao što su amfetamin, krek, heroin, LSD i slično je izrazito nisko tako da navedene procene nismo predstavljali za sve psihoaktivne supstance koje su pomenute u upitniku.

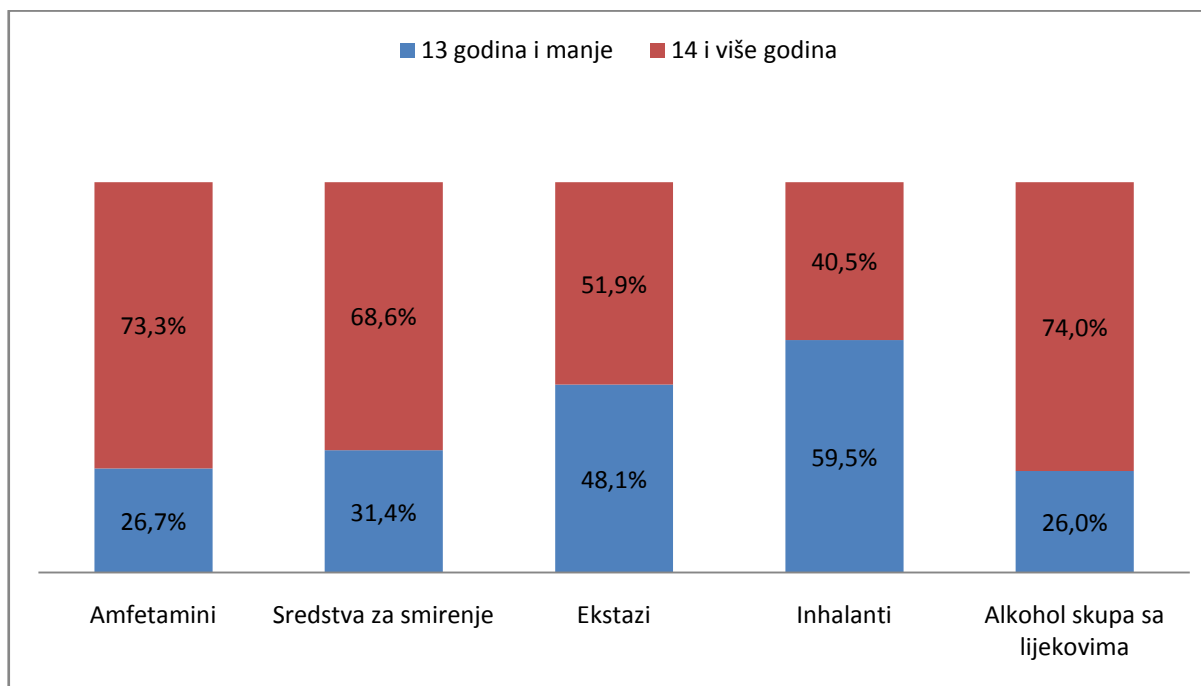
U donjoj tabeli su prikazani procenti upotrebe pojedinih psihoaktivnih supstanci koje se ističu prema vrijednostima ili svom značaju. Najveći procenat mladih je konzumirao sredstva za smirenje (4,2%), značajno veći procenat dječaka u poređenju sa djevojčicama ($\chi^2= 15.118$, $p=.000$). Takođe, procenat mladih sa najnižom ocjenom na kraju proteklih polugodišta (nedovoljna), i to 8%, su konzumirali sredstva za smirenje u odnosu na učenike sa većim školskim uspjehom (3% do 4%) ($\chi^2= 12.833$, $p=.012$). Tablete skupa sa pilulama je konzumiralo 1,4% učenika, podjednak broj dječaka i djevojčica.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tabela 2. Konzumiranje navedenih psihoaktivnih supstanci prema polu, 2011. godina

	<i>Ukupno</i>	<i>Muško</i>	<i>Žensko</i>
Sredstva za smirenje	4,2%	2,6%	5,4%
Amfetamin	0,9%	1,5%	0,5%
Heroin	0,4%	0,7%	0,1%
Tablete skupa sa alkoholom	1,4%	1,3%	1,5%

Najveći procenat mladih je prvo iskustvo sa amfetaminom, sredstvima za smirenje i alkoholom skupa sa lijekovima ostvarilo sa 14 godina i više, dok su inhalante u nešto većem procentu mladi konzumirali sa (59,5%) sa 13 godina i manje (grafikon 29).

Grafikon 29. Procenat učenika koji su konzumirali opojna sredstva prema starosnim kategorijama, 2011. godina

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Komparacija rezultata sa istraživanjem iz 2008. godine

- U istraživanju provedenom u 2008. godini 4,9% mladih je bar jednom u životu konzumiralo kanabis, dok je u aktuelnom istraživanju taj procenat skoro identičan i iznosi 4,5% ;
- Ukoliko poredimo polne razlike vezane za konzumiranje marihuane u oba istraživanja (2008. godina i 2011. godina) značajno veći procenat dječaka je konzumirao kanabis u odnosu na djevojčice;
- Poredeći upotrebi ostalih psihoaktivnih supstanci u 2008. godini 2,5% mladih je koristilo inhalante u životu dok je u 2011. godini taj procenat nešto veći (5,3%). U pogledu upotrebe sredstava za smirenje procenti su slični tj. 4,0% mladih je konzumiralo sedative u prethodnom istraživanju dok je u aktuelnom 4,2% mladih, bar jednom u životu, probalo sredstva za smirenje.

4.5. Zastupljenost rizičnog ponašanja u neposrednom okruženju mladih i procjena štetnosti upotrebe duvana, alkohola i droga

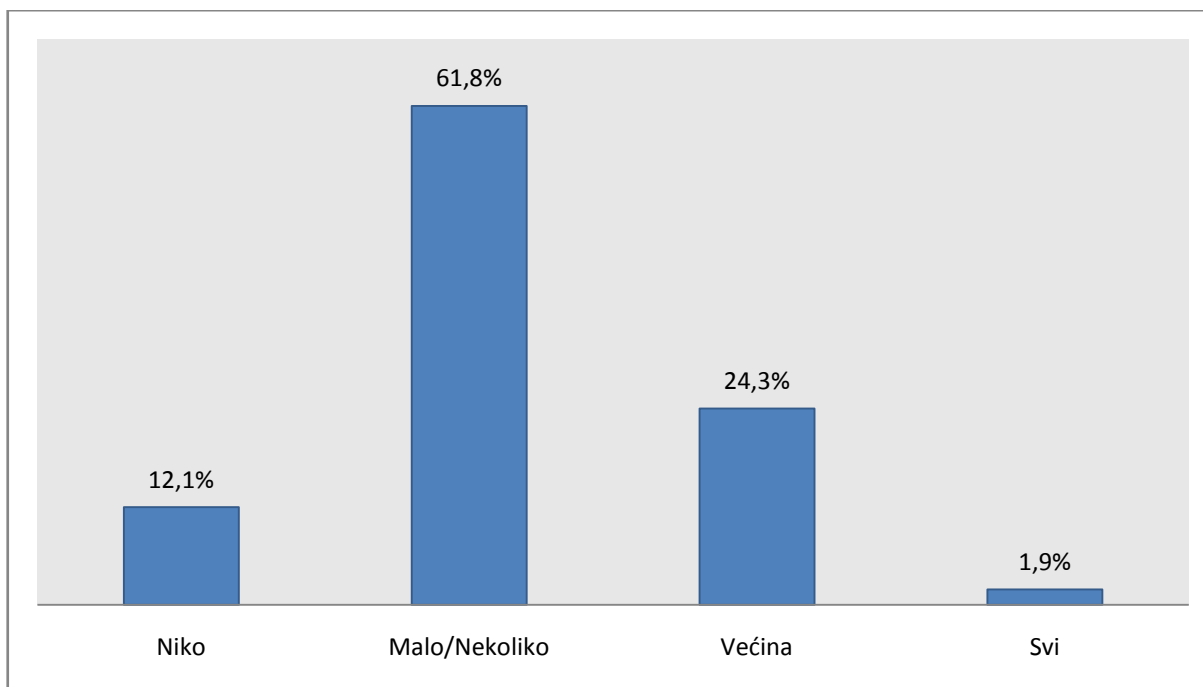
Period srednje adolescencije (14-16 godina) se odlikuje burnim fizičkim, emotivnim i socijalnim razvojem u kojem primarni uticaj porodice zamjenjuju vršnjačke grupe, u okviru kojih se mlada osoba i najčešće susreće i počinje eksperimentirati sa različitim formama rizičnog ponašanja.

U ovom poglavlju ćemo se osvrnuti na potencijalni uticaj vršnjaka na rizično ponašanje mladih tj. zastupljenost rizičnih formi ponašanja među vršnjacima sa kojima je mlada osoba u intenzivnom kontaktu (prijatelji, braća/sestre). Istovremeno, osvrnućemo se i na znanje mladih o stepenu rizika da ljudi naštetite sebi (fizički ili na neki drugi način) upotrebom različitih supstanci (duvan, alkohol, droga i sl.).

U pogledu procjene uticaja tj. zastupljenosti rizičnog ponašanja među prijateljima mladi su vršili procjenu na petostepenoj skali (niko, malo, nekoliko, većina, svi prijatelji koriste....) o zastupljenosti određene forme rizičnog ponašanja među svojim bliskim prijateljima.

Oko 12% učenika navodi da niko od njihovih prijatelja ne konzumira cigarete, dok 61,8% učenika navodi da malo/nekoliko prijatelja puši cigarete. Otprilike, jedna četvrtina učenika navodi da većina njihovih prijatelja puši cigarete.

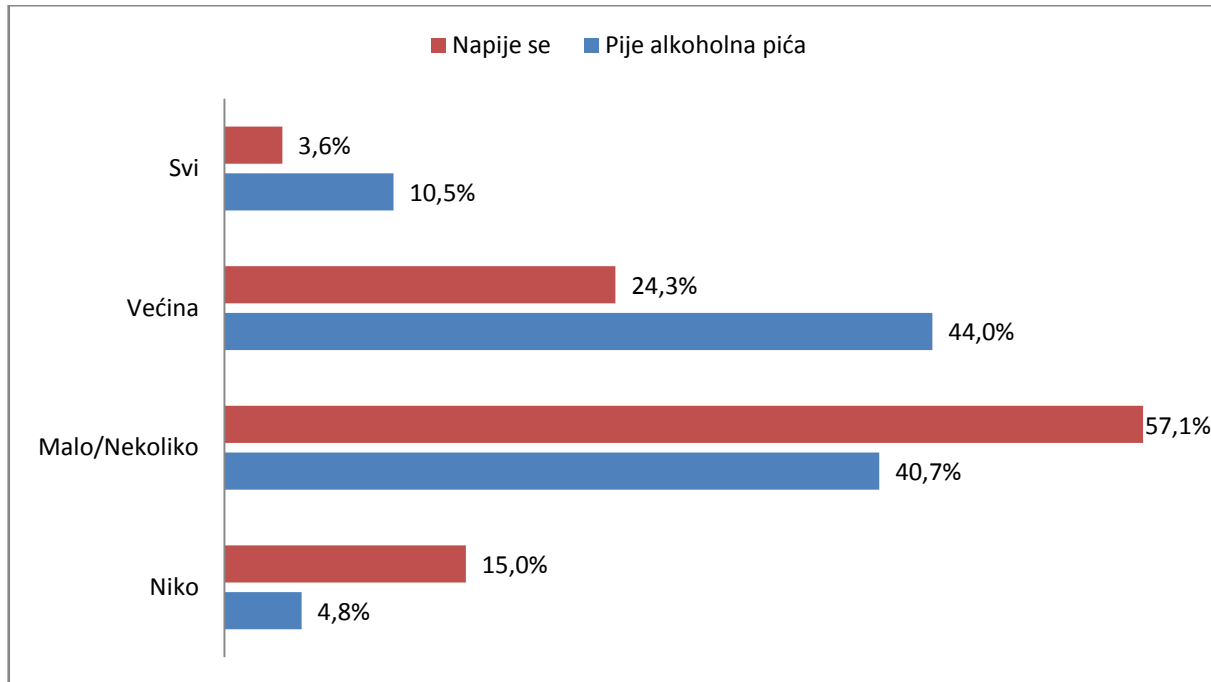
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 30. Procjena broja prijatelja koji puše cigarete, 2011. godina

U pogledu upotrebe alkoholnih pića, skoro polovina ispitanih učenika navodi da *većina* njihovih prijatelja pije alkoholna pića (pivo, vino, žestoka pića i sl.), a kod 10,5% srednjoškolaca svi prijatelji konzumiraju alkohol. U pogledu napijanja prijatelja blizu 1/4 srednjoškolaca navodi da se *većina* njihovih prijatelja napije, dok 57,1% mladih navodi da se *malo/nekoliko* njihovih prijatelja napije tako da možemo uočiti da je među mladima tj. u njihovom bliskom okruženju zastupljeno intenzivno konzumiranje alkohola (grafikon 31).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 31. Procjena broja prijatelja koji piju alkoholna pića i napiju se, 2011. godina

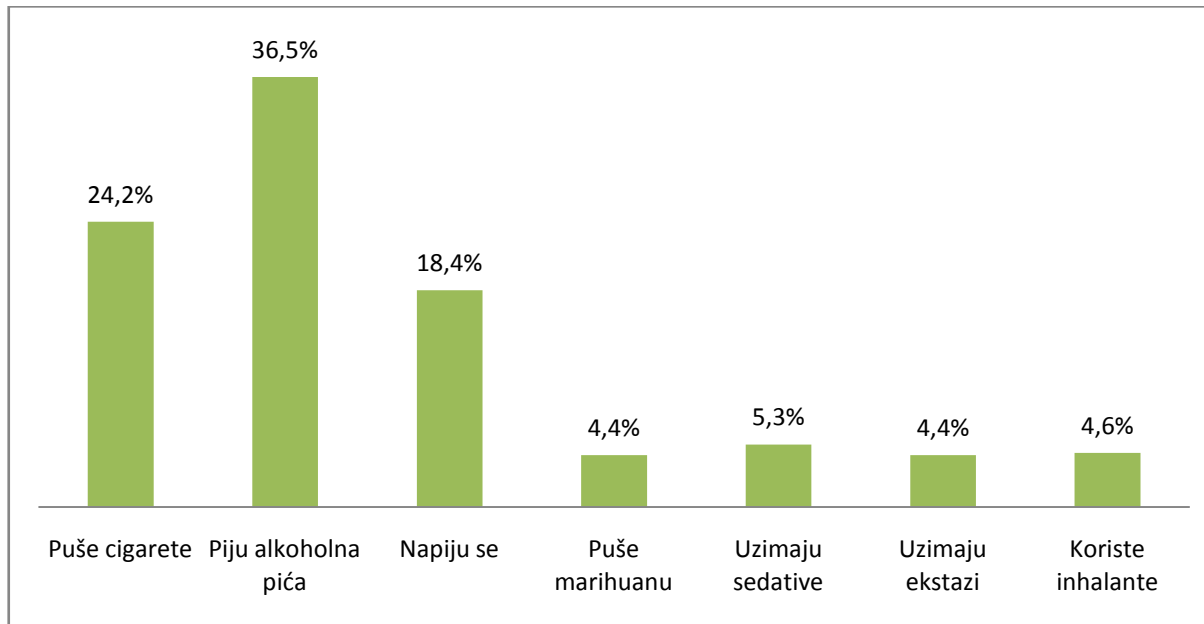
U pogledu broja prijatelja koji uzimaju psihoaktivne supstance (marihuana, sredstva za smirenje, ekstazi, inhalante), najveći procenat ispitanih srednjoškolaca navodi da određen broj (malo, nekoliko, većina, svi) njihovih prijatelja puši marihuanu (oko 19,6%), 13,0% mladih navodi da manji broj (*malo/nekoliko*) njihovih prijatelja koristi sedative ili sredstva za smirenje (tabela 3).

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Tabela 3. Procjena prijatelja koji konzumiraju psihoaktivne supstance, 2011. godina

	Niko	Malo/Nekoliko	Većina	Svi
Marihuana	80,4%	18,0%	1,2%	0,4%
Sedativi/sredstva za smirenje	86,0%	13,0%	0,7%	0,3%
Ekstazi	92,9%	6,7%	0,2%	0,3%
Inhalanti	92,5%	6,7%	0,4%	0,3%

U donjem grafikonu naveden je procenat srednjoškolaca koji na pitanje *Da li neko od tvoje starije braće ili sestara koriste..?* odgovaraju afirmativno. Oko 24,0% učenika navodi da njihova starija braća ili sestre puše cigarete, 36,5% navodi da starija braća ili sestre piju alkoholna pića, dok se procenat konzumiranja psihoaktivnih supstanci kreće u rasponu od 5,3% (sedativi) do 4,4% (marihuana, ekstazi) (grafikon 31).

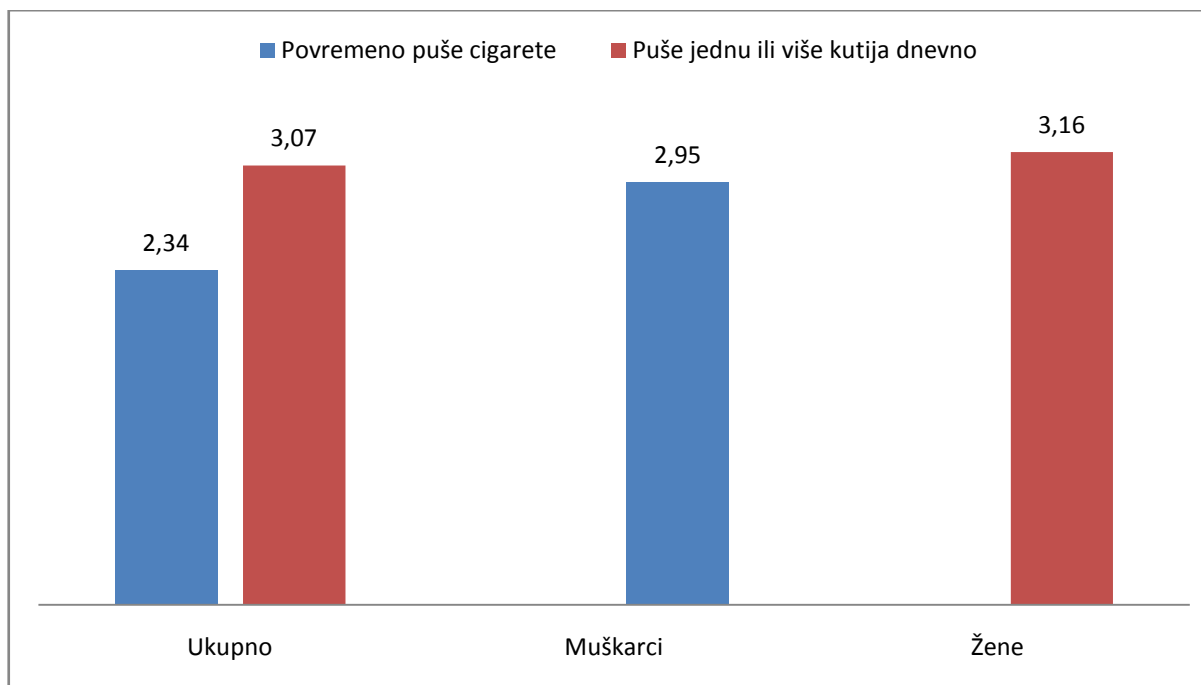
Grafikon 32. Procjena braće/sestara koji koriste duvan, alkohol, psihoaktivne supstance, 2011. godina

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U pogledu procjene štetnosti upotrebe duvana, alkohola i droga ispitanici su procjenjivali stepen rizika različite učestalosti konzumiranja psihoaktivnih supstanci (jednom, povremeno, svakodnevno) tj. stepen njihove štetnosti putem odgovora na skali (nema rizika, veliki, mali, umjeren rizik, ne zna). **Na osnovu odgovora svih ispitanika vezano za procjenu stepena rizika formi rizičnog ponašanja različite učestalosti izračunati su skorovi koji nam omogućavaju komparaciju procjene rizika.**

Na donjem grafikonu prikazana je ocjena rizika od povremenog pušenja cigareta i pušenja jedne ili više kutija dnevno. Skor procjene rizika za svakodnevno pušenje cigareta je znatno veći (3,07), dok se povremeno pušenje cigareta procjenjuje kao manje štetno po zdravlje (2,34). Ukoliko poredimo razlike u procjeni štetnosti učestalosti konzumiranja cigareta prema polu, na donjem grafikonu, možemo uočiti da djevojčice značajno više procjenjuju štetnim svakodnevno pušenje cigareta u odnosu na dječake ($t=4,767, p=.000$).

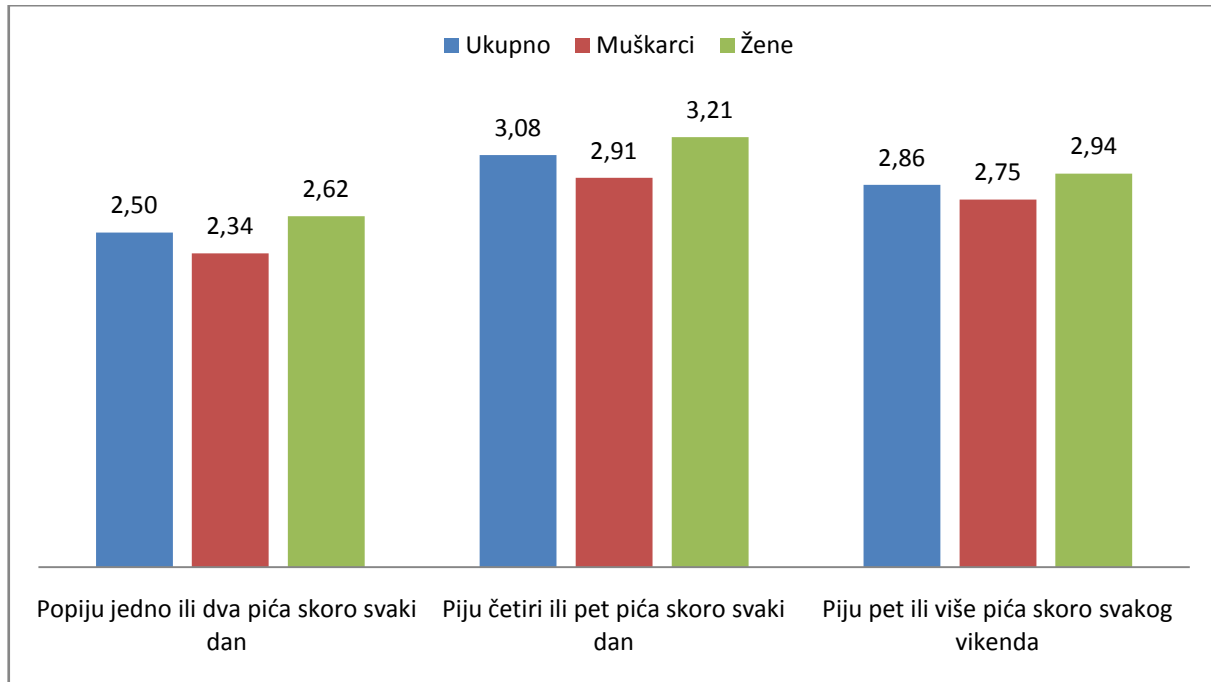
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 33. Skorovi procjene štetnosti upotrebe cigareta na povremenoj/dnevnoj osnovi prema polu, 2011. godina

Učenici kao manje rizično procjenjuju pijenje jednog do dva pića skoro svaki dan (2,50) u poređenju sa pijenjem pet ili više pića na sedmičnom nivou (2,86), dok se kao najrizičnije procjenjuje pijenje četiri ili više pića na dnevnoj osnovi (3,08). Ukoliko poredimo razlike u procjeni štetnosti konzumiranja alkohola prema polu, na donjem grafikonu možemo uočiti da djevojčice statistički značajno rizičnijim procjenjuju sve navedene oblike učestalosti konzumiranja alkohola u poređenju sa dječacima. Navedena razlika je statistički značajna na nivou 0.01.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

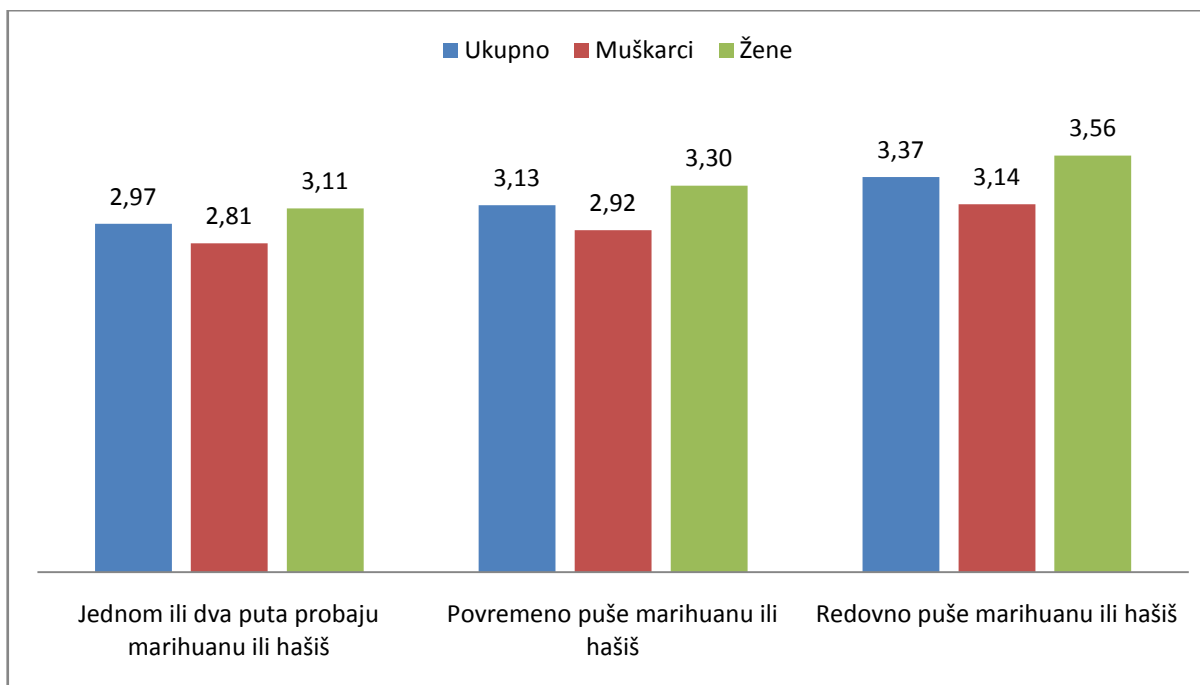

Grafikon 34. Skorovi procjene štetnosti upotrebe alkohola na povremenoj/dnevnoj osnovi prema polu, 2011. godina

Procjena štetnosti upotrebe marihuane raste sa učestalošću konzumiranja iste, tj. najveći rizik po zdravlje je procjenjen ukoliko se marihuana koristi svakodnevno (3,37), a najmanji ukoliko se proba jednom ili dva puta (2,97) (grafikon 35). Procjena štetnosti upotrebe marihuane, na svim nivoima učestalosti je veća kod djevojčica u poređenju sa dječacima. Navedena razlika je statistički značajna na nivou 0.01.

Ukoliko poredimo teritorijalna područja Republike Srpske najveća procjena štetnosti konzumiranja marihuane na nivou oprobavanja, povremene do svakodnevne upotrebe je zabilježena na području Istočnog Sarajeva, Bijeljine i Zvornika.

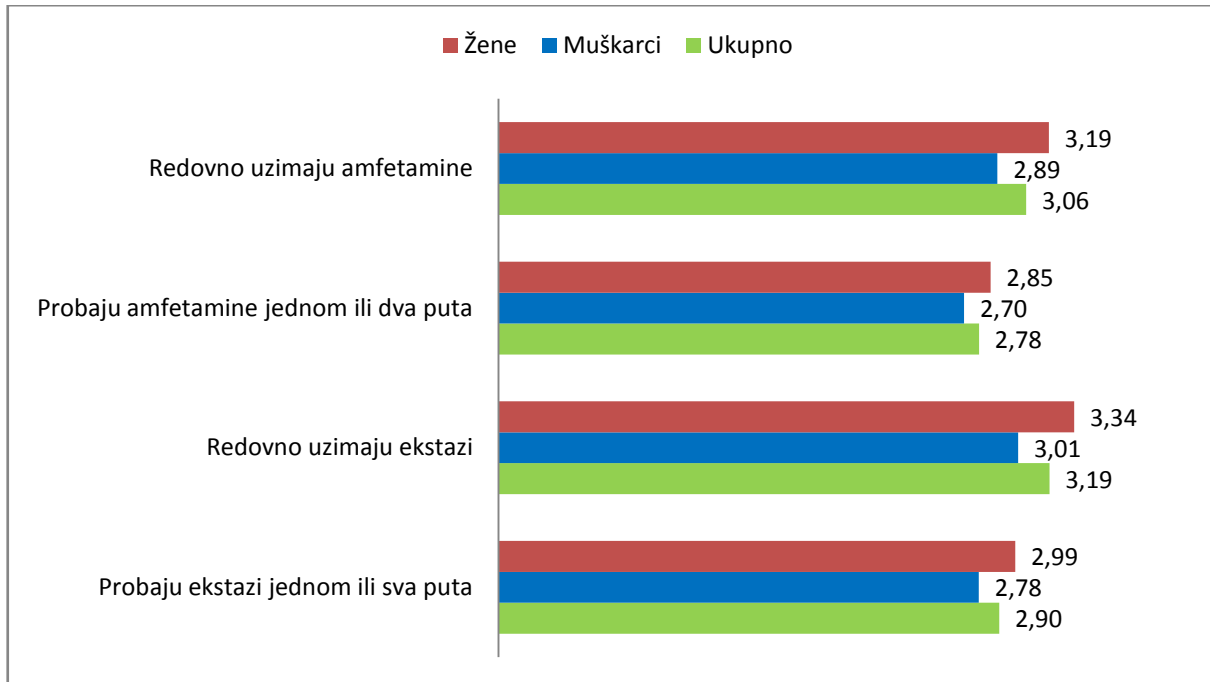
UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

Grafikon 35. Skorovi procjene štetnosti povremene/svakodnevne upotrebe marihuane, 2011. godina

Probavanje opojnih supstanci tj. ekstazija i amfetamina se procjenjuje kao manje štetno, a što možemo vidjeti na donjem grafikonu, u poređenju sa procjenom štetnosti svakodnevne upotrebe navedenih supstanci. Procjena štetnosti upotrebe navedenih supstanci (probavanje, svakodnevno konzumiranje) je veća kod djevojčica u poređenju sa dječacima. Navedena razlika u dobijenim skorovima je statistički značajna na nivou 0.01.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 36. Skorovi procjene štetnosti probavanja i svakodnevne upotrebe amfetamina i ekstazija, 2011. godina

Najniža procjena štetnosti upotrebe (probavanje, svakodnevno konzumiranje) amfetamina i ekstazija je prisutna među učenicima na području Trebinja u odnosu na ostala teritorijalna područja Republike Srpske.

5. Ključni rezultati

5.1. Upotreba duvana (cigareta)

- Za nešto više od polovine učenika je vrlo lako i lako da doći do cigareta ukoliko bi to poželjeli, dok 12,4% navodi da im je nemoguće, a 4,6% da im je vrlo teško doći do cigareta;
- Cigarete je bar jednom u životu probalo 37,9% učenika, značajno više dječaka u poređenju sa djevojčicama ($\chi^2=18,907$, $p=.000$). U mjesecu koji je prethodio istraživanju (tokom proteklih 30 dana) cigarete je pušilo 14,5% učenika, podjednak broj dječaka i djevojčica;
- Najveći procenat učenika je popušio cigaretu tokom života na području Doboja (46,3%) i Banja Luke (39,30%), takođe, upotreba cigareta tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju je najveća u navedenim područjima tj. Doboju (21,6%) i Banja Luci (15,8%). U poređenju sa prosječnom vrijednošću na nivou Republike Srpske navedena odstupanja su statistički značajna;
- Značajno veći procenat učenika koji su koristili cigarete tokom života i tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju je prisutan u kategoriji učenika sa najnižim školskim uspjehom. Navedeni trend se smanjuje sa većim školskim uspjehom, te je najmanji u kategoriji učenika sa odličnim uspjehom;
- Ukoliko poredimo starost konzumiranja prve cigarete i svakodnevnog pušenja, možemo uočiti da je nešto veći procenat učenika (53,8%) prvu cigaretu popušio sa 13 godina i manje, dok je 75,2% učenika počelo svakodnevno da puši sa 14 godina i više;
- Zabilježen je trend pada u pogledu upotrebe cigareta u mjesecu koji je prethodio istraživanju, tj. 18,2% mladih je pušilo cigarete u mjesecu koji je prethodio istraživanju u 2008. godini dok je u aktuelnom istraživanju taj procenat manji i iznosi 14,5%.

5.2. Upotreba alkoholnih pića

- Za 68,5% učenika je vrlo lako/lako da dođu do piva i vina (67,2%), dok su žestoka alkoholna pića procjenjena kao lako dostupna (vrlo lako/lako) od strane polovine učenika (51,0%);
- Blizu 90% učenika je navelo da su pili alkohol, bar jednom, tokom života, dok je 74,7% učenika pilo alkohol u godini koja je prethodila istraživanju. Blizu polovine učenika (47,2%) je konzumiralo alkohol u mjesecu koji je prethodio istraživanju. Statistički značajno veći procenat dječaka je konzumirao alkohol u svim vremenskim trendovima (u životu, u proteklih 12 mjeseci i proteklih 30 dana) u poređenju sa djevojčicama;
- Konzumiranje alkohola tokom života, godine (u proteklih 12 mjeseci) i mjeseca koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana) je, u poređenju sa prosjekom Republike Srpske, značajno više zastupljena na području Banja Luke, Doboja i Foče;
- U mjesecu koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana) najveći procenat mladih je pio pivo (42,9%), zatim vino (35,4%) dok se na posljednjem mjestu nalaze žestoka alkoholna pića (28,0%);
- Oko 40% mladih je bilo pod jakim uticajem alkohola, bar jednom, u životu i to značajno veći procenat mladih na području Doboja (50,9%), Banja Luke (43,9%) i Foče (42,3%) u poređenju sa prosjekom Republike Srpske. Intenzivno konzumiranje alkohola tokom života je značajno više prisutno kod dječaka, nego kod djevojčica , kao i kod učenika sa nižim školskim uspjehom;
- Blizu jedne trećine mladih je bilo pod jakim uticajem alkohola u godini koja je prethodila istraživanju (proteklih 12 mjeseci), značajno veći procenat na području Doboja (34,0%) i Banja Luke (29,5%). Veći procenat dječaka nego djevojčica je bio pod jakim uticajem alkohola u godini koja je prethodila istraživanju, a ukoliko se osvrnemo na upotrebu alkohola s obzirom na školski uspjeh možemo uočiti da je najviše učenika (37,3%) sa nedovoljnim uspjehom bilo pod jakim

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

uticajem alkohola, a najmanje u kategoriji učenika sa odličnim uspjehom (16,6%) u godini koja je prethodila istraživanju;

- Oko 10% učenika je bio pod jakim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju, znatno veći procenat na području Doboja (13,6%) i Foče (12,1%) . Duplo više dječaka, nego djevojčica bilo pod jakim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju, takođe, sa manjim školskim uspjehom raste procenat učenika koji su bili pod intenzivnim uticajem alkohola u mjesecu koji je prethodio istraživanju;
- Najveći procenat učenika (blizu polovine) su probali pivo i vino sa 13 godina i manje, dok je nešto manji procenat (41,3%) probalo žestoka alkoholna pića sa 13 godina i manje. Oko jedne trećine mladih je bilo pod jakim uticajem alkohola (napilo se) prvi put sa 13 godina i manje;
- U prethodnom istraživanju (2008. godina) 75,1% mladih je navelo da su pili alkohol, bar jednom, u životu, dok je u 2011. godini taj procenat nešto veći (87,6%). Ukoliko posmatramo trend konzumiranja alkohola na mjesečnom nivou, tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju u 2008. godini 52,8% mladih je pilo alkohol, dok je u 2011. godini navedeni procenat nešto manji i iznosi 47,2%.

5.3. Upotreba psihoaktivnih supstanci

- Najveći procenat učenika (34,9%) navodi da im je nemoguće, a 13,2% da im je vrlo teško doći do marihuane ukoliko bi to poželjeli, dok je za 19,2% učenika prilično lako/lako nabaviti marihuanu;
- Kanabis je tokom života koristilo 4,5% učenika (probalo kanabis bar jednom u životu), dok je u godini koja je prethodila istraživanju kanabis koristilo 3,3% učenika (u proteklih 12 mjeseci). Najmanji procenat učenika (1,4%) je koristio kanabis u mjesecu koji je prethodio istraživanju (u proteklih 30 dana);
- Značajno veći procenat dječaka, nego djevojčica je konzumirao marihuanu u životu, u godini i mjesecu koji su prethodili istraživanju;
- Posmatrajući trend konzumiranja marihuane među učenicima različitih teritorijalnih oblasti Republike Srpske najveći procenat učenika u području Banja Luke je konzumirao marihuanu u životu i tokom godine koja je prethodila istraživanju;
- Najveći procenat učenika koji su konzumirali marihunu, svoje prvo iskustvo sa istom su ostvarili na uzrastu od 14 godina i više;
- Oko 40% učenika navodi da im je nemoguće doći do amfetamina i ekstazija ukoliko bi to poželjeli, s druge strane, procjena dostupnosti sredstava za smirenje je znatno veća tj. 19,7% učenika procjenjuje da im je prilično lako i vrlo lako (13%) doći do sredstava za smirenje ukoliko bi to poželjeli;
- Sredstva koja se inhaliraju je bar jednom u životu probalo 5,3% učenika, dok je ekstazi konzumiralo 1,4% učenika. Konzumiranje sredstva za inhaliranje je najviše prisutno u području Istočnog Sarajeva, u poređenju sa prosjekom Republike Srpske;

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

- U pogledu konzumiranja ostalih opojnih sredstava najviše se ističu sredstva za smirenje, koja je konzumiralo 4,2% učenika, veći procenat djevojčica i učenika sa najnižim školskim postignućem (nedovoljan);
- U istraživanju provedenom u 2008. godini 4,9% mladih je bar jednom u životu konzumiralo kanabis, dok je u aktuelnom istraživanju taj procenat skoro identičan i iznosi 4,5%. Konzumiranje navedene supstance je u oba istraživanja zastupljenije među dječacima, nego djevojčicama;
- Poredeći upotrebi ostalih psihoaktivnih supstanci u 2008. godini 2,5% mladih je koristilo inhalante, a 4,0% sredstva za smirenje, dok je u 2011. godini taj procenat nešto veći za inhalante (5,3%) i sredstva za smirenje (4,2%).

5.4. Procjena rizika i zastupljenost rizičnog ponašanja

- Oko jedne četvrtina učenika navodi da većina njihovih prijatelja puši cigarete, dok 61,8% učenika navodi da malo/nekoliko prijatelja puši cigarete;
- Blizu polovine ispitanih učenika navodi da *većina* njihovih prijatelja pije alkoholna pića (pivo, vino, žestoka pića i sl.), dok kod 10,5% srednjoškolaca svi prijatelji konzumiraju alkohol;
- Oko 1/4 srednjoškolaca navodi da se *većina* njihovih prijatelja napije, dok 57,1%% mladih navodi da se *malo/nekoliko* njihovih prijatelja napija;
- Najveći procenat ispitanih srednjoškolaca navodi da određen broj (malo, nekoliko, većina, svi) njihovih prijatelja puši marihuanu (oko 19,6%), dok 13,0% mladih navodi da manji broj (*malo/nekoliko*) njihovih prijatelja koristi sedative ili sredstva za smirenje;
- Oko 24,0% učenika navodi da njihova starija braća ili sestre puše cigarete, 36,5% navodi da starija braća ili sestre piju alkoholna pića, dok se procenat konzumiranja psihoaktivnih supstanci kreće u rasponu od 5,3% (sedativi) do 4,4% (marihuana, ekstazi);
- Skor procjene rizika po fizičko i drugo zdravlje za svakodnevno pušenje cigareta je znatno veći (3,07), dok se povremeno pušenje cigareta procjenjuje kao manje štetno po zdravlje (2,34);
- Učenici kao manje rizično procjenjuju pijenje jednog do dva pića skoro svaki dan (2,50) u poređenju sa pijenjem pet ili više pića na sedmičnom nivou (2,86), dok se kao najrizičnije procjenjuje pijenje četiri ili više pića na dnevnoj osnovi (3,08);
- Procjena štetnosti upotrebe marihuane raste sa učestalošću konzumiranja iste, tj. najveći rizik po zdravlje je procjenjen ukoliko se marihuana koristi svakodnevno (3,37), a najmanji ukoliko se proba jednom ili dva puta (2,97);

UPOTREBA DUVANA, ALKOHOLA I DROGA MEĐU UČENICIMA PRVOG RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA

- Ukoliko poredimo teritorijalna područja Republike Srpske najveća procjena štetnosti konzumiranja marihuane na nivou oprobavanja, povremene do svakodnevne upotrebe je zabilježena na području Istočnog Sarajeva, Bijeljine i Zvornika;
- Probavanje opojnih supstanci tj. ekstazija i amfetamina se procjenjuje kao manje štetno u poređenju sa procjenom štetnosti svakodnevne upotrebe navedenih supstanci. Procjena štetnosti upotrebe navedenih supstanci (probavanje, svakodnevno konzumiranje) je veća kod djevojčica u poređenju sa dječacima;
- U pogledu procjene štetnosti upotrebe duvan, alkohol i drugih opojnih sredstava po zdravlje djevojčice štetnijim procjenjuju svakodnevnu i povremenu upotrebu navedenih supstanci u odnosu na dječake.